DOI: https://doi.org/10.54809/jkss.vi9.34
گۆڤاری کوردستانیی بۆ لێکۆڵینەوەی ستراتیژیی
Copyright © Open access article with CC BY-NC-ND 4.0

چەمکی پاراڵێلیزم (تەریبی) لە لیریکی بێسارانی دا

پ.ئەنوەر قادرمحەمەد -بەشی کوردی، کۆلێژی زمان، زانکۆی سلێمانی

لهۆن قادر عبدالرحمان -بەشی کوردی، کۆلێژی زمان، زانکۆی سلێمانی

پوختە:

ئـەم توێژینەوەیـە «چەمکـی پاراڵێلیـزم (تەریبـی) لـە لیریکـی بێسـارانیدا» ،کـە هەڵگـۆزراوی نامـەی دکتۆراکەمانـە ،تەرخـانی لێکدانـەوە و شـیکاریی نموونـەی شـیعرەکانیی شـاعیرە لەبـەر ڕۆشـنایی دووەم پرینسـیپی میتـۆدی شێوازناسـیی هاوچەرخ«پاراڵێلیـزم» دا کـە ئێمـە لـەم لێکۆڵینەوەیـەدا گرتوومانەتـە بـەر.

ئەمەشـمان بـە خسـتنەکاری وردە چەمکـەکانی تـری میتۆدەکەیـە ،وەک ئاسـتەکانی :فۆنۆلۆگـی ،مۆرفۆلۆگـی سینتاکسی و سیمانتیکی کـردووە و توانیومانـە دیاردەی «پاراڵێلیـزم» بـە نموونـەی گونجـاوەوە لـە لیریکـی بێسـارانیدا و لـە دیـدی زانـای بەناوبانگـی ڕووس ی . م . لۆتمانـەوە دەسـت نیشـان بکەیـن و بخەینـە ڕوو ، بـە تایبەتیـش بـە هـۆی دوو ڕووی گونجـاوی پاراڵێلیـزم کـە :

١-لەسـەر بنەمـای دوو ئەندامـی (دووچڵیـی) پاراڵێلیزمـە کـە یەکێـک لـە بەشـەکانی لـە نێـوان ئـەوەی دووەمیانـەوە ،کـە لـە پەیوەندیدایـە بـەوەی یەکەمـەوە ،وەک ئەناڵـۆگ دەکەوێتـەوە ،دوومـانی ئـەو نییـە ،بـەڵام سـیمای هاوبەشـیان هەیـە و لێـی جیـا نابێتـەوە .

٢-حاڵەتێکـی تـری ئاڵـۆزی پاراڵێلیزمـە ،کـە هـەردوو بـەشی دوو ئەندامییەکـە یەکـتر دەمۆدێڵێنن،لـە هـەر یەکێکیانـدا ،شـتێک هەیـە و ئەناڵۆگـە لەگـەڵ ئـەوی تـردا...

هەروەهـا لـە تاوتوێـی پرۆسـەی داهێنـانی شـاعیردا ئـەوە نیشـان دراوە ،کـە توانیویـەتی چەمکـی هونەریـی (cohesion) -گونجـان و هاوئاهەنگـی لەبەرهەمیـدا بهێنێتـەدی و ئەمـەش ئاسـتی بـەرزی ئیسـتێتیکیی شـیعری بێسـارانی لـە ئـەدەبی دیالێکتـی گـۆرانی (هەورامـی) بـە تایبـەتی و سـەرجەم ئـەدەبی کوردییشـدا دەردەخـات ...

کلیلـە وشـەکان: شـیعری سـۆزداریی، بونیـادی شـیعریی، ڕستەسـازیی واتایـی، گونجـان و هاوئاهەنگیـی (هونەریـی)، هاوەدەنگیـی، چونیەکیی

Recieved: 9/8/2021
Accepted: 26/8/2021

E-ISSN: 2790525-X
P-ISSN: 27905268

فۆرمالیستەکان و بونیادی کاری هونەری :

«ئەدەبییەت «،یەکێکە لە چەمکە بنەڕەتییەکانی فۆرمالیزمی ڕووسی .ئەوەی پێویستە بابەتی سەرەکیی توێژەرانی ئەدەبناسی بێت ،چ شتێک «دەق «ێک دەکاتە بەرهەمێکی ئەدەبی و هونەری .فۆرمالیستەکان خۆیان لە قەرەی ڕەهەندە دەرەکییەکانی دەق ،لە نموونەی :ژیاننامەی نووسەر ،زەمینەی کۆمەڵناسیی بەرهەمەکە ...نادەن .وەک شەفیعی کەدکەنی دەڵێت : ((ئەدەبییەت (بەڕووسی :literaturnost) هەمان ئەو ڕێکار و هۆکارانەیە کە «کەرەسەیەکی هونەری» دەکاتە «بەرهەمێکی هونەری « . گشت هەوڵی یەک لە دوای یەکی فۆرمالیستەکانی ڕووس جەختکردنەوە بووە لە پەیبردن بەو یاسا و ڕێکارانە . ناوەڕۆک چ شتێک نییە جگە لە ئامانجی شێوازەکان و ئەدەبییەتیش کاتێک دەستپێدەکات کە کەرەسەکانی بەهونەریکردن -کە بێ سنوورن و بەرپێژهیی لە سەرجەم بەرهەمە ئەدەبییەکاندا هاوبەشن -لە حاڵەتی خووپێوەگرتن و ئاشنایی و دووبارەیی و ناکارایی خۆیان بێنە دەرەوە و بەچەشنێک خۆیان بۆ خوێنەر بخەنەڕوو کە وا وێنابکات ئەمە یەکەمینجارە ڕووبەڕووی ئەم هونەرانە دەبێتەوە .)) .(شەفیعی کدکنی ١٣٩١ :٥٩) .

فۆرمالیستەکان لایان وابوو ،ئەوەی هەیە و نییە ئامانج و دەرەنجامی هونەرەکانی دەربڕینە .کێش و سەروا و ڕەوی و لێکچوون و خواستن و ڕەگەزدۆزی ...هەموو ئەو کەرەسە و هونەرانەی دەربڕین لە بەرهەمی ئەدەبیدا ،دەرئەنجامی سوواوی و خووپێوەگرتن و دووبارەیی و بەڵکو چەندبارە کردنەوەیان ،ناکارا و بێ توانا دەکرێن ،کاری نووسەر و شاعیر ئەوەیە ئەو هونەرانەی دەربڕین کارا بکات .وەک ئەدەبناسی پێشوو وەسپی کاری فۆرمالیستەکان دەکات : ((لە دیدی فۆرمالیستە ڕووسەکانەوە ،هەمیشە یەک یاخود دوو ڕەگەزی تایبەت لە کۆی بێشوماری هونەرەکانی دەربڕین ،بەسە بۆ ئەوەی بێنە مەیدان و کۆمەڵێکی زۆر وشەی لەکارکەوتوو و بەسەرچووی ڕۆژانە لە حاڵەتی ناکارایی خۆیان بهێننە دەرەوە .)) .(شەفیعی کدکنی ١٣٩١ :٦٢).

لە ئەوروپای سەدەی نۆزدەیەم و بە تایبەتی لە ڕووسیای سەردەمی دەرکەوتنی فۆرمالیزمی ڕووسدا ،سەرجەم توێژەرانی بواری ئەدەبناسی ،هەموو بەرهەمێکی ئەدەبی و هونەرییان لە هەلومەرجە مێژوویی و کۆمەڵایەتی و زەمینە دەروونناسییەکەیدا دەخستە بەر لێکۆڵینەوە ،بە جۆرێک کە لە دیدی ئەوانەوە بەرهەمی ئەدەبی لە هەلومەرجە ئایدۆلۆژییەکەی جیا نابێتەوە .وەک کەدکەنی لە باسی مێژووی فۆرمالیستەکان و لە هەمان سەرچاوەی پێشوودا ئاماژەی پێ دەدات : کاتێک لاوانی ئەنجومەنی زمانەوانیی مۆسکۆ و (Opojaz) تیۆریی خۆیان لە بابەت بێنیازی و سەربەخۆیی لێکۆڵینەوەی ئەدەبی لە هەر جۆرە زەمینە و هەلومەرجێکی مێژوویی و کۆمەڵایەتی و دەروونناسی خستەڕوو ،بوونە جێگەی هێرشی تەواوی ڕۆشنبیران و ڕەخنەگرانی سەردەمەکەیان.لە بەرامبەردا ئەدەبناسان باس لە لێکچواندنێکی گاڵتەجاڕانەی ڕۆمان یاکۆبسۆن (یەکێک لە پێشەنگ و ڕابەرانی فۆرمالیزم)مان بۆ دەگێڕنەوە کە کاری ئەو ئەدەبناسانەی لە هەلومەجی کۆمەڵایەتی و دەروونناسیدا توێژینەوە لە تێکستی ئەدەبی دەکەن ،دەچوێنێت بە پۆلیسێک لە گەڕانیدا لە دووی بکوژ یاخود دزێک ،هەموو خەڵکی گەڕەک و ناوچەکە لەبری بکوژەکە دەستگیر دەکات. لە ڕوانگەی فۆرمالیستەکانەوە ،توێژەری بەرهەمی ئەدەبی پێویستە سەروکاری تەنیا لەگەڵ خودی بەرهەمەکەدا هەبێت و لە ناو هەمان ئەو بەرهەمەدا ڕووە ئیستێتیکی و ئەدەبییەتەکەی ئاشکرا بکات ،نەک پەنا بەرێتە بەر زەمینە و هەلومەرجی مێژوویی و کۆمەڵایەتیی بەرهەمەکە یاخود ژیاننامەی بەدیهێنەرەکەی .

بێگومـان ڕۆڵ و پێشـەنگیی چەندیـن زانـا و ئەدەبنـاسی لـە چەشـنی (ڤ.شکلۆڤسـکی) ،(ڤ.تۆماشێڤسـکی) ،(تونیانـۆڤ)، (ڤ .پـرۆپ) ...هتـد و کەسـانی دیکـە لـە دامەزرێنـەرانی فۆرمالیـزم نکوڵـی لـێ ناکرێـت ،بـەڵام وەک ئەنـوەر قـادر محەمـەد ئامـاژەی پـێ داوە : ((ئـەوە یاکۆبسـۆن بـوو کـە هـەر لـە ١٩٦٠ هکانـەوە ئەرکـی شـیعریی زمـانی لـەو پەیوەندییـەدا ، کـە بایەخـی سـەرەکی لـە پەیامـی شـیعر بـۆ خـودی خـۆی نـەک بـۆ شـتێکی دەرەکی-دەبینـی. هـەر لـەم بارەیـەوە وتـراوە :»کارەکانی یاکۆبسـۆن کاریگەرییەکـی گەورەیـان لەسـەر گـۆڕان و گەشەسـەندنی سـتایڵناسی هەبـوو ، لەمـەش کەمـتر نـا ،ئەنجامـی کارە ئەکادیمییـەکانی ئـەو بـوو ،ئـەو دەرفەتانـەی بـۆ ئاوێتەبـوون و ئاوێـزان و کارلەیەکدیکـردنی ڕوانگـە و بیـر و بۆچوونـەکان ڕەخسـاند «)) .(محەمـەد ٢٠١٨ :٥٤٩).

بێگومـان فۆرمالیـزم یاخـود شـێوازناسی زۆر قۆنـاغ و ڤێـرژنی پشـت سـەر خسـتووە و ئێمـە لـەم توێژینەوەیـەدا نـە دەرفـەتی ئەوەمـان هەیـە و نـە ئامانجیشـمانە لـەو قۆنـاغ و وێسـتگە و هەنگاوانـە بدوێیـن ، بەڵکـو راسـتەوخۆ دەچینـە نێـو هاوکێشـە تیۆرییـەکانی ی .م . لۆتمـان و دوای خسـتنە ڕووی کورتەیەکـی تیـۆری ،مامەڵەمـان لەگـەڵ یەکێـک لـە پرنسـیپەکانی شێوازناسـییدایە(لەدیدی ئـەوەوە) بـۆ بنکۆڵکـۆدنی ئـەو تێکسـتە شـیعرییانەی کـە ئامانجمانـە ڕەهەنـدە ئیسـتێتیکییەکانی بنرخێنییـن.

فۆرمالیـزم لەسـەردەمێکدا سـەریهەڵدا کـە هەژمـوونی زانسـتی تاقیکردنـەوە یاخـود پراکتیکـی بـوو ،هـەر بۆیـە لـە سـیفاتی زانسـتیانەی ئـەم میتـۆدە بـەردەوام خۆنوێکردنەوەیـەتی ،بـەڵام ئـەم ڕێچکەیـە لای ی . م . لۆتمـان (١٩٢٢-١٩٩٨) نـەک تەنیـا فـراوان بـوو ،دەتوانیـن بڵێیـن لەنگـەری گـرت و کاریگەریـی خـۆی لەسـەر ئەدەبناسـانی ئەوروپایـی و ئەمریکایـی بەجێهێشـت . لـە پێشـەکیی وەرگێڕانی کتێبـی «شـیکاریی دەقـی شـیعری « ی . م .لۆتمانـدا بـۆ سـەر زمـانی کـوردی ،ئەنـوەر قـادر محەمـەد ،بـەم جـۆرە بـاسی لۆتمـان دەکات و لەگـەڵ یاکۆبسـۆن و پێـش خۆیـدا پەیوەسـتیان دەکاتـەوە : ((هـەر ئـەم ڕوانگـە کۆمەڵایەتییـەشی (واتـە لۆتمـان) بـوو ،خسـتییە سـەر ئـەو بـاوەڕ و ڕێچکەیـەی کـە لەگـەڵ سەرسامبوونیشـیدا بـە زانایەکـی وەک ڕۆمـان یاکۆبسـۆنی هاوشـاری و بـە تەمەنـتر لـە خـۆشی ،دەروازەیەکـی فراوانـتر لەسـەر بونیادگـەری والا بـکاو هـەر بـە ئۆتۆنۆمییـەتی دەقـەوە نەوەسـتێت .ڕاسـتە چەقـی زانسـتەکەی ئەمیـش لـە ئـەدەب و بـە تایبەتیـش لـە شـیعردا ،هـەر دەقـە ، بـەڵام ئـەم هـەر لـە سـەرەتاوە بـاوەڕی وابـوو ،کـە دبـێ بـۆ خزمـەتی شـیکاری دەق ،سـوود لـە کـۆدە کاریگـەرەکانی تـری هێنانـە کایـەی دەق ،بەتایبەتیـش ئـەو دەو روبـەرەی بەرهەمەکـەی تێـدا پەیـدا بـووە وەربگریـن ،بۆیـە ڕێبـازە تیۆرییەکـەی هـەم بـە نـاوی خـۆی و هەندێـک جاریـش بـە «بونیادگەریـی کـراوە و تەواوکارانـە « نـاو دەبرێـت .مایـەی سەرسـووڕمانیش نییـە ،کـە دوا بونیادگـەرەکان گەڕانـەوە سـەر بیـر و بۆچوونـەکانی ی .لۆتمـان ،لـە توێژینـەوەی بەرهەمـی ئـەدەبی بەگشـتی و شـیعردا بـە تایبـەتی ،ئـەو لێکۆڵینـەوە هەژمارییـە ماتماتیکییـە ،لەگـەڵ سـوود و بایەخیشـیدا ،هێشـتا دەرۆسـتی نیشـاندانی نەریـت و بەهـا ئیسـتیتیکییەکانی شـیعر نایـەت)).(لۆتمـان ٢٠١٩ :٧).

بونیادی شیعر لە دیدی ی . م.لۆتمان-ەوە:

تیۆریـی زمانەوانیـی فردینانـد دی سوسـێر (١٨٥٧-١٩١٣ز) ڕوانگەیەکـی بەرفـراوان و هەمەلایەنـەی هێنایـە نـاو زانسـتی زمانـەوانی و کاریگەرییەکـی بەرچاویـشی هەبـوو لـە خەمڵانـدنی میتـۆدی شـیکاریی دەقـدا ،بـە مـەودا شـێوەخوازی و بونیادگەرییەکـەی میتۆدێکـی گشـتییە ،لـەو دیدەوە کـە دەق پێکهاتەیەکـی سـەربەخۆیە و دوورە

لە هەموو کارتێکردنێکی دەرەکی و هەروەها زمان چەند یەکە و دانەیەکی پێکەوەچنراو و هاوپەیوەندە و ئامانجی توێژینەوەیە لە زمان و لە پێناو خودی زماندا .سوسێر لەم پێرەوەیدا چەندین دابەشکردنی دووانەیی بۆ توێژینەوەی ئاستە جیاجیاکانی زمان هێنایە کایە لەوانە کە بنەڕەتییەکەیان «La parole» و «La Langue» : (گوتن و نووسین)،ئاسۆیی و ستوونی،سینکرۆنی و دیاکرۆنی،هێما و مانا ، پارادیگمی و سینتاگمی ...هتد. ی .م. لۆتمان بە ئیلهام وەرگرتن لە پێڕەوە زمانەوانییەکانی سۆسێر و ڤێرژنەکانی چەمکەکانی فۆرمالیزمی پێش خۆی ،(وەک پێشتر ئاماژەمان پێ دا) میتۆدی «بونیادگەریی کراوە و تەواوکارانە «ی ڕەنگرێژکرد ،کە ئێمە لەم توێژینەوەیدا سەرەتا و بۆ چوونە نێو کارە پراکتیکییەکەمان ،ئاماژە گەلێکی کورت دەدەین بە دیدی لۆتمان بۆ هونەر یان تایبەتتر شیعر و پاشان ئاماژە بە یەکێک لە پرینسیپە بنەڕەتییەکانی ،(پارالێلیزم-تەریبی) ،دەدەین و لە مەودایەکی فراوانتردا دەیکەینە مەحەکی ڕەهەندە ئیستێتیکییەکانی لیریکی بێسارانی .پێویستە ئاماژە بەوەش بدەین کە یەکێک لە سەرچاوە سەرەکییەکانی توێژینەوەکەمان کتێبەکەی خودی لۆتمان «شیکاریی دەقی شیعری» یە .

لۆتمان سەبارەت بە دەقی هونەری و چۆنیەتیی پرینسیپی ڕێکخستنی دەڵێت : ((دەقی هونەری -دەقێکە کە نیشانەی بەرزیی ئاستی ڕێکخستنی تێدایە . هەر دەقێک (بگریت) ،بە دوو شێوە ڕێک خراوە . مرۆڤ بە زاراوەی زمانەوانی دەتوانێت باسی تایبەتمەندییان بە ئەرکی پارادیگمی و سینتاگمی ،لە بیرکارییشدا وەکیەکی (هاوتایی) (ekvivalens) و بەدوای یەکداهاتن (sekvens) بکات . ئەم دوو پرینسیپی ڕێکخستنە ئەرک و تایبەتمەندییان جیاوازە . لەم جۆرەی دواییاندا (مەبەست لە سینتاگمییە) قورسایی بەلای ژانری گێڕانەوەدایە ،بەڵام ئەو دەقانەی ئەرکێکی بەرزی مۆدێلانەیان هەیە (لەوانەش شیعر ،بە تایبەتییش لیریکی) بە زاڵیی یەکەمەوە (واتە پارادیگمی) بونیاد نراوە . دووبارە کردنەوە لە دەقدا بەدیهێنانی نەخشەی پارادیگمی ،پرینسیپی وەکیەکی جێبەجێ دەکات و دێنێتە کایە .)) .(لۆتمان ٢٠١٩: ٨٢)

لۆتمان وێرای ئەوەی دەپرسێت : ((بۆچی پێویستە پەنا بەرینە بەر گۆشەنیگایەکی سەیری ڕەها لە تایبەتمەندیی پراکتیکیی زمانی ئاسایی وەک هۆی بونیادنانی دەقێک ؟)) .(لۆتمان٢٠١٩ :٨٧)، بەر لە وەڵامدانەوەی ئەو پرسیارە باسی دوو جۆر لادان لە پرینسیپی دووبارەکردنەوە دەکات ؛یەکەمیان بوونی یاسا و ڕێسایەک لە ئاستێکی بونیادی (یان هەندێک ئاستی بونیادی) دا دەبینرێت کە لەوەی تریاندا یاسا و ڕێسا نابینرێت و دووەمیش لە چوارچێوەی ئاستێکی تەنیای لاپەڕخستنێکی دەستکردا بە یاسا و ڕێسایەکی پیادەکراوی پار بگەین و سەبارەت بە لێکدانی ئەم دوو پرینسیپە دەڵێت : ((لێکدانی ئەم دوو جۆرە پرینسیپە بەیەکەوە بە شێوەیەکی وا توند و تۆڵ ، بە هونەرەوە گرێ دراون کە مرۆڤ دەتوانێت وەک یاسا و ڕێسایەکی گەردوونیی پێکهاتەی بونیادیی دەقی هونەری بیژمێرێت)).(لۆتمان ٢٠١٩:٨٨).

لۆتمان پاشان ئاماژە بە تایبەتمەندییەکی دیکەی (بنەڕەتی بونیادی دەقی هونەری) دەدات و دەڵێت : ((لە بنەڕەتی بونیادی دەقی هونەریدا هەوڵێک بۆ چڕکردنەوەی ئەوپەڕی بەهای زانیاری هەیە .بۆ هەڵگرتن و گواستنەوەی زانیاری پێویستە هەر سیستەمێک ئەم تایبەتمەندییانەی هەبن :١-پێویست بە سیستەمێک هەیە ،کەلە ڕەگەزانێک پێک دێت ،کە بە ڕێکەوت نین .هەریەک لەو ڕەگەزانەی سیستەمەکە لەگەڵ هیی تردا پەیوەستن ،کە لە ئاستێکدایە پێشبینیی ئەوانی تر دەکات .٢-پەیوەندیی نێوان ئەو ڕەگەزانە نابێت

بە تەواوی ئۆتۆماتیکی بێت .ئەگەر هەر یەکێک لەو ڕەگەزانە یەکلایەنە ئەوەی دواتری خۆی پێشبینی بکات ،ئەوا ناکرێت بەو سیستەمە هیچ جۆرە زانیارییەک بگوێزرێتەوە)) دواتر لۆتمان باس لە زمانی ئاسایی دەکات کە لە زمانی ئاساییدا لایەنی دەربڕین نەریتێکی ئۆتۆماتیکی هەیە ، بەڵام ناوەڕۆکەکەی ئۆتۆماتیکی نییە .لەبەر ئەوە میکانیزمی دەربڕینیان لە خۆیدا بایەخی نییە . سەبارەت بە بایەخداریی هەموو ئاستەکانی زمانی شیعر دەڵێت : ((لە شیعردا هەموو ئاستەکانی زمان بایەخدارن و ململانێی نێوان ئۆتۆماتی و نائۆتۆماتی لە نێوان هەموو ڕەگەزەکانی بونیادەکەدا هەیە . ڕیالییەتی دەقی هونەری هەمیشە (بەلای کەمەوە) دوو مەودای هەن و کاری هونەری لە هەموو ئاستێکی بونیادیدا دەکرێت بە دووجۆر وەسف بکرێت -وەک سیستەمێکی بەدیهێنەری هەندێک یاسا و ڕێسا و وەک سیستەمێکیش کە لێیان لابدات .هەروەها ناتوانین «پلۆت» ی دەقەکە بکەینە دوومانی بە تەنیا ئەم یان ئەو لایەنیان بە جیا .تەنیا شت پەیوەندیی نێوانیانە ،ئەو گرژی و تێکچڕژانە بونیادییەی یەکگرتنی نەریتە نەگونجاوەکانە ،کە کاری هونەری دێنێتە کایە)).(لۆتمان٢٠١٩: ٨٩).

ئەدەبناسی ڕووس و دامەزرێنەری میتۆدی بونیادگەری کراوە و تەواوکارانە ،باس لەوە دەکات کەزمانی ئاسایی سەرچاوەیە بۆ زمانی هونەری و شیعر ،بەڵام کاتێک دەبێتە شیعر ئیتر پەیوەندیی نێوان دانە و یەکە زمانییەکان دەگۆڕێن و دەڵێت : ((لە شیعردا (هاو)پەیوەندی شتێکی ترە ،ئەو بونیادە شیعرییەی دووەم ،کە بەسەر زمانەوەیە ،پەیوەندییەکی ئاڵۆز و پێکداچووی زیاتر دەئافرێنێت :وەک ڕاستییەک ،زمانی شیعرییش وەک هەموو دەقێکی تر لە زمانی ئاخاوتنەوە وەرگیراوە . ئەمە سیستەم نییە ، بەڵکو هێنانەکایەی بەشێکی سیستەمەکەیە . بەڵام لەگەڵ ئەمەشدا وەک وێنەیەکی جیهان -سیستەمێکی تەواو و سەربەخۆیە ،کە زمانێک دێنێتە کایە . لە دەقەکەدا پارادیگمی ناوەوەی دووەم بە تەواوی دێتە ئارا . ئەم میکانیزمە بنەڕەتییە لەو بونیادەدا ،(پاراڵێلیزم) ، تەریبیە)).(لۆتمان ٢٠١٩ : ٨٣) . لۆتمان (پاراڵێل) تەریبی بوون دەکاتە مەرجی بە شیعربوونی دەقێک و بە ئەرکی شاعیری دەزانێت لە پێناو بەرزکردنەوەی ئاستی هونەریی شیعرەکەیدا هەوڵی زیاتر ئەفراندنی ئاستە جیا جیاکانی تەریبی هەبێت ، وەک دەڵێت : ((ئەگەر بتەوێت دەقەکە وەک شیعر لێی بڕوانرێت ،پێویستی بە ئاستی جیاجیای میکانیزمی پاراڵێلی هەیە و نووسەرەکە پێویستی بەوە هەیە کە هەوڵی زیادکردنی ئەم جۆرە ئاستانە بدات و هەروەها ئەم جۆرە هاوحاڵەتانە هەرچەندە لە گۆشەنیگای سیستمەکەشەوە ناچاری نییە -ئەمە بە گوێرەی پرینسیپی بونیادیی سیستەمی ،ئەو پەڕی هەوڵدانە بۆ زیادکردنی ئەم هاوحاڵەتانە)) . (لۆتمان ٢٠١٩: ٨٤) . وەک گرتنە بەری هەنگاوی پراکتیکییش بۆ جێ بە جێکردنی ، دەڵێت: ((ئێمە دەتوانین جەوهەری بونیادی شیعری ،ئامادەیی هەندێک پرینسیپی یاسا و ڕێسایی ،کە لە بونیادی زمانی ئاساییدا نییە ،دیاری بکەین . ئەمەش ئەوە دەڕەخسێنێت کە بەشەکانی دەق چونیەک ڕابنێین ،ئەوانەی کە پەیوەندییەکی دیاریکراویان لەگەڵ یەکدی هەن ، دەتوانین نیشاندانی ئەو سیگمێنتانە وەک یەک یان چەندین پارادیگم سەرنج بدەین . لە نێوان ئەو سیگمینتانەدا پێویستە نەک هەر لێکچوون ،بەڵکو لێکنەچوونیش هەبێت ،بە شێوەیەک کە مرۆڤ وا نەیانبینێت وەک دووبارە کردنەوەی جۆراوجۆری هەمان شت ، بەڵکو وەک سیستەمی ڤێرشنەکان ، کە بەدەوری هەندێک جۆری چەسپاو و لەهەمان کاتیشدا لەیەکدی جیاوازدا کۆببێتەوە)).(لۆتمان ٢٠١٩ : ٨٧).

ڕوونە لۆتمان چەندە بە بایەخەوە باسی پرینسیپی تەریبی دەکات ،بۆیە لێرەدا پێویستە ئاماژەیەکی کورت بدەین بە چییەتی پاراڵێلیزم، بە تایبەتی لە دیدی لۆتمانەوە .

پاراڵێلیزم یاخود تەریبی :

بەر لەوەی پێناسە و دیدی لۆتمان ، لەسەر چییەتی «تەریبی» وەک چەمکێکی بنەڕەتی ستایڵناسی نوێ وەرگیرێ ؛ چەند پێناسەیەکی کورت لەو بارەوە دەخەینە ڕوو :

لە (موسوعە البلاغە) دا هاتووە : ((زاراوەی (parallelism) بەم دەربڕینەی ئێستای ،بۆ سەدەکانی دوایی و هاوچەرخ دەگەڕێتەوە و لە ڕەوانبیژی دێریندا بەرچاوناکەوێت .زاراوەکە بەگشتی ئاماژەیە بۆ چەردەیەک لە دیاردەی بەکارهێنانی زمانەوانی لۆژیکی کە لە دەرکەوتنیدا بۆ دوو لایەن دابەش دەبێت ،یەکەمیان ڕووکار و شێوەییە و دووەمیشیان ئاماژەیی و واتاییە ؛ هەر ئەم زاراوەیە لە سەدەکانی دێرینی یۆناندا بە (parison) و (parisosis) دەربڕاوە و دانانی ئەم دوو زاراوەیە لە نێو هونەرەکانی ڕەوانبێژیدا ،بە شێوەیەکی گشتی ئاماژەیە بۆ هونەری پۆلێنکردنی دەربڕینەکان یان ڕستە زارەکییەکان بە شێوەیەکی هاوسەنگ و هاوتا کە لە ڕێیەوە دەتوانیین بەراوردی یەکەکانی بکەین .

لە ڕوانگەی زمانەوانی و شێوەییەوە ،بونیادی ئەم دیاردانە لە دوو بابەتەوە سەرچاوە دەگرن : یەکەمیان ،پێکهاتەی ڕەگەزەکانی ڕستە و ڕێکخستنیان لە ڕووی شێوەوە و بە شێوەیەکی یەکسان ،دووەم ،دابەشکردن و دانانی خودی ئەم شێوانە لە دوو پێگە و شوێنی (پاراڵێل) تەریب لەو جوغزەی کە کۆی دەقەکە یان بەشێکی لەخۆی دەگرێت)) .(سلوان ٢٠١٦ : ٨٨).

فەرهەنگی فارسیی ((نظریە و نقد ادبی)) بەم ناوانە (مماپلە ،موازنە ،مقارنە ،همسنگی) (parallelism) ناوزەدی کردووە و بە کورتی ناساندوویەتی کە : ((هونەرێکە، لە شیعر و پەخشاندا دەربڕین و ڕستەی هاوشێوە لە ڕووی مانایی ڕیزمانی و پێکهاتەییەوە دیاری دەکات)). (سبزیان+کزازی ١٣٨٨ :٣٦٩).

سیما داد لە فەرهەنگەکەیدا بەم جۆرە ڕوونی دەکاتەوە : ((تکرار نحوی ،موازنە، نپر مرجز parallelism دووبارەکردنەوەی زمانی ، ئەوەیە کە تایبەتمەندیی ڕێزمانیی بەشێک یا ڕستەیەک لە ڕستەکانی دیکەدا دووبارە ببێتەوە و ببێتە هۆی هێنانەکایەی قەرینەی زمانی .کاریگەریی ئیستێتیکایی ئەم قەرینەسازییە ،دەرئەنجامی هێنانەوە (تداعی) یە کە لە ڕاگوزەری دووبارەکردنەوەی تایبەتمەندییە ڕێزمانییەکانی بەشێک لە بەشەکانی دیکەدا دێتەکایە و دەبێتە هۆی چەشنە یەکبوونێکی نێوان بونیادی پێکهاتە قەرینەکان .دەرئەنجام ئەو بەشانە لە قەرینەکان کە هاو-کێش نین (پاراڵێلی ناتەواون) ،پێکەوە بە بەڵگەی یەکبوونی ڕێزمانی ،وەک هاوکێش دەبینرێن)).(داد ١٣٩٠ : ١٥٧).

لۆتمان وەک دەسپێکی پێناسەکردنی تەریبی ،ڕای دوو ئەدەبناسی پێشتر دەهێنێت ،لە یەکەمیاندا دەڵێت : ((دەربارەی دیالێکتیکییەتی پاراڵیلیزم لە هونەردا ،ئا. ن .فیسلۆڤسکی (پێشتر) ئاماژەی بەوە داوە کە : ((مەسەلەکە دوومانیی ژیانی مرۆڤ و سروشت نییە ،بەراوردێک نییە کە ئاوەز گریمانەی لێکجیایی شت و بابەتە بەراوردکراوەکان بکات ،بەڵکو بەرامبەر (یەک) گرتنیانە بە نیشانەی چالاکییان)) . بەم شێوەیە لە پاراڵیلیزمدا بە پێچەوانەی دوومانی و لێکجیایی تەواوە وە ،جەخت لەسەر حاڵەتی ئەنالۆگیی وەکیەکی

(مجانسه ،مشابهه) دەکرێتەوە)) . (لۆقمان٢٠١٩ :١٧٥) . ئەنوەر قادر محەمەد لەم پێناسە و هاوکێشەیە ئاوا ئەنجامەکە دادەڕێژێتەوە کە : ((کەواتە لە باتی دوومانی یان جیاوازیی تەواو ،پاراڵێلیزم جەخت لەسەر حاڵەتی ئاناڵۆگی -وەک یەکی و لێکچوون دەکاتەوە ...مەبەست ئەوەیە لە تێکستی هونەریدا هەردوولای تەریبییەت وەک هاوسان و بەیەکەوە گرێ دراو وەر دەگرین)).(محەمەد ٢٠١٨: ٥٦٣).

هەروەها توێژەری هاوچەرخ ڕ. ئاوستێز لیتز ئاوا پێناسەی پاراڵێلیزم دەکات : « دوو سیگمێنتی شیعر دەکرێت وەک پاراڵێل سەیریان بکرێت ، ئەگەر ئەوان دوومان بن ، بەڵام لە حاڵەتێکدا بەبێ ئەوەی یەکێک لە بەشەکانیان لە هەردوو سیگمێنتەکەدا هەمان هەڵوێستیان هەبێت ، دواتر دەکرێت سەیری پاراڵێلیزم وەک دووبارەکردنەوەی ناتەواو بکرێت .» ئەو تایبەتمەندییە ئاماژەپێدراوەی پاراڵێلیزم دەکرێت بەم شێوەیە تاریف بکرێت : «پاراڵێلیزم دوو ئەندامییە (چڵییە) کە یەکێک لە بەشەکانی لە نێوان ئەوەی دووەمیانەوە ،کە لە پەیوەندیدا بەوەی یەکەمەوە وەک ئەناڵۆگ دەکەوێتەوە : ئەم دوومانی ئەو نییە ،بەڵام لێشی جیا نابێتەوە ،لە حاڵەتی ئەناڵۆگیادایە لەگەڵیدا -سیمای هاوبەشیان هەیە ،بەتایبەتی ئەوانەی کە بۆ زانین و ناسین لە چڵی یەکەمدا ،دابەش دەبێت . ئەوەشمان لە بیرە کە یەکەم و دووەم چونیەک (هاوشێوە) نین ،ئێمە یەکسانیان دەکەینەوە لە یەکێک لە پەیوەندییەکاندا و فەرمان بەسەر یەکەمدا لەسەر بنەمای تایبەتمەندی و هەڵسوکەوتی ئەندامی (چڵی) دووەمی پاراڵێلەکەدا دەدەین)).(لۆقمان ٢٠١٩ : ١٧٥) .

بەگشتی لۆقمان زۆر ڕەهەندی تەریبیی لە شیعردا ئاماژە پێ داوە کە وەک پێناسە و تایبەتمەندیی ئەم چەمکە کەوتووەتەوە و ئێمە لە بەشی پراکتیکی توێژینەوەکەماندا و لە شوێنی پێویستدا تیشکۆیان دەکەین ، بە پێی ئەم چەمکە بنەڕەتییەی شێوازناسیی هاوچەرخ ،بە چەند نموونەیەکی شیعری لیریکی بێسارانی و دوای لێکدانەوە و شیکارییان هەوڵ دەدەین کە ئاستی ئیستێتیکی و بەهای گشتیی شیعرییان دەربخەین . شیعرەکانی بێسارانی بەشێوەیەکی گشتی لە ڕووی ژمارەی دێڕەوە لە دە و دوانزە دێڕ تێناپەڕن ،جگە لە چەند حاڵەتێکی دەگمەن نەبێت ،وەکو : (تاڤ دیوە زناو -ل٨٧ لە دیوانەکەی حەکیمی مەلاساڵح) و (دڵە زامی نۆ -ل٢٦٠ لە هەمان دیوان) کە چوارده دێڕ یاخود بەیتن ؛(لەگەڵ تێبینی ئەوەی کە هۆنراوەی یەکەمیان لە دیوانەکەی حەکیمی مەلاساڵحدا هاتووە ،بەڵام لەوەی «حبیبی»دا گریمانەی ئەوە هەیە کە بە هی بێسارانی نازانرێت) . واتە شیعرەکانی بەگشتی لیریکن و هەمووشیان لەسەر کێشی دە پەنجەیی داڕێژراون . ئێمە لەوە زیاتر نامانەوێ تایبەتمەندیی گشتیی شیعری بێسارانی بخەینە ڕوو بەڵکو میتۆدی توێژینەوەکەمان لێمان دەخوازێت نموونەیەک یاخود چەند نموونەیەکی سنووردار وەربگرین بۆ ئەوەی ئاستە جیاوازەکانی لە ڕووی (فۆنۆلۆگی و سینتاکسی و سیمانتیکی) یەوە بەرجەستە بکەین :

لە سەرەتاشدا بەم شیعرەی بێسارانی «شیرین زوڵف لوول ...» دەست پێ دەکەین :

١- شیرین ! زڵف لوول، شیرین!زڵف لوول

فیدای زڵفت بام گا کرژەن گا لوول

٢- گا چوون سیامار پەشێوەن مەلوول

گا وێنەی لەولاو مەپێچێو نە توول

٣- گا گا پەخش مەبۆ نەدەور جەمین

گا گا لوول وەردەن   چین وە بان چین

٤-   گایێ چەم وەردەن   چوون چەمەرەی چین

گا پەی جەمینت   بیەن بە پەرچین

٥-   گاهێ پەشێوەن   ، گاهێ گرنجەن

گا گا گرێ بەند   مولەممای زنجەن

٦-   گا تا تا جە تاو   گەردشت شەماڵ

گا خوفتە و ساکن   نە دەوران خاڵ

٧-   دیدەم چێش مەبۆ   تایێ جەو زڵفە

جەو زڵف وەش بۆی   لوول سەر کڵفە

٨-   بدەی بە دەستم ، هەی بەر گوزیدَەم!

چوون تەوافچیان   ماڵووش نە دیدەم

٩-   ہماڵووش نە چەم   ساکن بۆ جە دەرد

دڵ بی بە زوخاڵ ، با نەبۆ وە گەرد

(بێسارانی ١٣٩٥ :٥٣٢).

ئـەم شـیعرە نـۆ دێڕییـە ،سـەرجەم بونیادەکـەی کـە کێـشی دە پەنجەیـی -بڕگەییـە ،کـراوە بـە دوو کەرتـەوە : «٥+٥» .دەسـپێکی شـیعرەکە بـە نەریتـی شـیعری دیالێکتـی گـۆرانی (هەورامـی) یـە کـە دووبـارە کردنـەوەی «شـیرین زوڵـف لـوول...» کـە پارالێلێکـی ئاوازەیـی (٥برگـە + ٥برگـە) یـە و تەرییبیـەتی سیمانتیکیشی پێـک هێنـاوە .شـاعیر لـە دەسـپێکەوە ڕووی دەمـی لـە جوانێکـی دیـاری کـراوە و جگـە لـە ناوهێنـان بـە ئاوەڵنـاوی (قـژ لـوول) وەسـپی دەکات و سـەرنجمان بـەرەو تەنیـا یـەک سـیفەتی جوانیـی یـار دەبـات ؛لـە نیـوە دێـڕی دووەمـدا لەبـری نـاوی شـیرین ،خـۆی دەکاتـە فیـدای جێنـاوی لـکاوی کەسـیی دووەمـی تـاک (ت) کـە پارالێـلی نـاوی شـیرینە و هـەر دوو ئاوەڵنـاوی پارالێـلی (کـرژ) و (لـوول) بـە دووبـارە کردنـەوەی (گا) لـە پێشـیانەوە کـە ئاماژەیـە بـە دوو کاتی جیـاواز و بـەڵام جۆرێـکە لـە پارالێـل ،دەکاتـە سـەرەتای چڕینـی پانۆرامـای وەسـپی دیمەنـەکانی قـژی یـار لـە ساتە جیـاوازەکان و لـە دەربڕینێکـی چـڕی پڕئاهەنگـدا ،دەرگا دەخاتـە سـەر پشـت بـۆ نەخشـاندنی تابلۆیـەک کـە وێنـە تێیـدا زاوزێ دەکات و میوزیـک و هارمۆنیبـوون لـە ترۆپکدایـە ،بێگومـان سـیفەتێکیش کـە ئـەم چنینـە هونەرییـە لەخـۆ دەگرێـت ،سـەر ڕێژبوونییـەتی بـە پارالێلیـزم.

لـە پێنـج دێـڕی دواتـردا بـە وشـەکانی (گا ،گاگا ،گایـێ ،گاهـێ) کـە ئاناڵۆگیـن و ئامـاژەی جیـاوازن بـە کاتی جیاجیـا ،ئاوەڵنـاو و وێنـەی تەریبـی پڕلـە داهێنانمـان بـۆ دەکاتـە دەربڕینـی وەسـپی زوڵفـی شـیرین و لـە دوا سـێ دێـڕدا ،شـیعرەکەی بـە ئـاوات و داواکارییـەک لـە یار کۆتایی پـێ دەهێنێـت :داوای لـێ دەکات تایـەک -لـەو زوڵفـە بداتـە دەسـتی تـا وەک سرووتی پیـرۆزی ئەوانـەی لـە تـەوافی کەعبـەدان ،بیسـوێ لـە نێوچـاوانی و ئـارام بێتـەوە لـە ئـازار و دڵـی کـە بـووە بـە زوخـاڵ ،نەبێتـە تـۆز و خۆڵەمێـش و هیچـی نەمێنێـت .

لـە ڕاسـتیدا سـەرجەمی ئـەم شـیعرە نـۆ دێڕییـە نموونەیەکـی گونجـاو و داهێنەرانەیـە بـۆ پارالێلیـزم (تەریبـی)

،پێش ئەوەی روونی بکەینەوە بۆ ، بۆ پاڵپشتیی ئەم پێناسەیەی «فەرهەنگی زاراوەی ئەدەبی « ی ج . ئا . کوددوون دەهێنینەوە : ((پاراڵێلیزم (گرێکیە .بەواتای بەرامبەری یەکتر دەگرن) .ئەمە لە فرێز و ڕستە و بونیادی هاوشێوە کە ڕستەکان بەرانبەریە و باڵانسی یەکتری ڕادەگرن)) .(کوددوون ١٩٧٩ :٤٨١) . ئەم نموونە شیعرییەی سەرەوەی بێسارانی بە چاکی لەگەڵ چەمکە پێناسە کراوەکەدا دێتەوە ، چۆن ؟ هەروەک ئاماژەی پێ درا ئەمە کێشی دە پەنجەییە (٥+٥) و بە وردییش وەستانی کۆتایی هەر پێیەک ڕەچاو کراوە .(دێڕی ١ و ٢) و (٣ و ٤) سەرەڕای ئەوەی لە (٢٨ پێکهاتەی فرێزی زمانی پێکدێن) بێجگە لە ئاوازە و هاوسەروایی ناوەوە جار جار ،لە (١ و ٢) دا یەک سەروا (لوول - تووڵ) یان هەیە ،لە نیوە دێڕی یەکەمیشیاندا (لوول و مەلوول) ، هەروەها لە دێڕی (٣ و ٤) یشدا بە هەمان شێوە (جەمین -چین و چین و پەڕچین) ، بەڵام لە دێڕی (٥ - ٨) ی شیعرەکە هەریەکە و بە جیا بونیادی تەریبی هەیە و لە نێوان دێڕەکانیشدا وشەی وا هەن وەک (گا ، گا گا ،...) کە دەوری بە یەکەوە گرێدانی شیعرەکە و تۆکمەکردنی دەبینن ...ئەم جۆراو جۆرییەش لەسەر بنەمای هاوسانی و گونجان و بەرانبەری ،بونیادی تەریبی سەرجەمی شیعرەکەی پێکهێناوە ...

لێرەدا و بە شێوەیەکی جیا و سەربەخۆ باسی هەرسێ ئاستەکەی کۆنسێپتی پاراڵێلیزم لە شیعری بێسارانیدا دەکەین:

١-پاراڵێلی فۆنۆلۆگی لە شیعری بێسارانیدا :

فۆنێم بچووکترین دانەی دەنگی و ئاوازەیی هەر زمانێکە ،وەک لۆتمان دەڵێت : ((..دووبارەکردنەوەی فۆنێم لە شیعردا یاسای خۆی هەیە و جیاوازە لە هیی زمانی ناهونەری .ئەگەر لە زمانی ئاساییدا نارێکخراو بێتە پێش چاو (ئەگەر مرۆڤ گوێ بە یاسای پوختی زمان نەدات) ،ئەوا زمانی شیعر بە شێوەیەکی تایبەتی ،تەنانەت لە ئاستی فۆنێمیشدا ڕێک خراوە)) . (لۆتمان ٢٠١٩ :١٢٤) .بە سەرنجدانێکی ئەو هۆنراوەی بێسارانی ،خۆمان لە بەردەم چنراوێکی هونەرییانەی فۆنێم و دەنگەکاندا دەبینینەوە :

ئەگەر سەرنجی دەنگ یا فۆنێمەکانی (ڵ) و (ل) +(گ) و (ک) + (م) و (ن) + (ج) و (چ) ...بدەین لەو شیعرەی سەرەوەی بێسارانیدا دەبینین پاراڵێلن و لە و ڕوانگەوە هاوئاوازییەکی ناوازەیان پێکهێناوە کە خوێنەر هەست بە ڕێکخستنێکی هونەرییانە دەکات لە نێوان فۆنێمەکانی ئەو تێکستەدا . پێکەوە هاتنی ئەم دەنگانە ئۆتۆماتیکی نییە و جگە لەوەی گیانی داهێنەرانەی شاعیری لە پشتە ،هاوکات ئەو هارمۆنییەتەی کە لێی دەکەوێتەوە ،بێگومانمان دەکات لەوەی ڕێکخستنێکی هونەرییانەی لەپشتە ؛وەک لۆتمان لەو بارەیەوە دەڵێت : ((دووبارە بوونەوەی فۆنێم لە شیعردا ئەرکێکی هونەریی هەیە ...)) . (لۆتمان ٢٠١٩ :١٢٥). بێگومان مەبەست تەنیا دووبارەکردنەوە و بەدواداهاتنی فۆنێمەکان نییە ،بەڵکو دووبارە بوونەوەی حاڵەتەکانیشیانە و هەر لۆتمان لە درێژەی ڕاکانیدا دەڵێت : ((جەوهەری ،هەر تەنیا بەدواداهاتن و زۆر دووبارە کردنەوەی فۆنێمەکان نییە ،بەڵکو دووبارە بوونەوەی حاڵەتەکانیشیانە (لە سەرەتای وشە یان دێڕە شیعرەکاندا ،لە ڕەگەزە گۆڕاوەکاندا ،ڕانانی (وەستانی) بە ئاکسێنت (نبرە) ،دووبارە بوونەوەی فۆنێم لە نێو گروپەکان خۆیاندا و ...هتد)) .(لۆتمان ٢٠١٩ :١٢٥).

ئـەم فۆنێمانـە و چۆنییەتیـی ڕێکخسـتنیان وەک بچوکتریـن ئاسـتی دەنگـی تـا دەگاتـە ئاسـتەکانی باڵاتـر لـە هۆنراوەلیریکییـەکانی بێسـارانیدا ،چەشـنێک پارالێلیزمـی ئاوازەیـی خسـتووەتەوە کـە بێگومـان خولقانـدنی ئـەم ڕیتـم و سـەمفۆنیایە کـە گوێـمان پـڕ دەکات لـە جـوانی و گیانمـان دەگەشـێنێتەوە ،تەنیا زادەی ئـەم چەشـنە لـە تەریبـی نییـە ،پێویسـتە هـەر لـە ئاسـتی پارالێلیزمـی ئاوازەییـدا بـاسی ڕەگـەزەکانی دیکـەش بکەیـن .

ا-مۆسیقای شیعری (ناوەوە) و (دەرەوە) وەک پارالێلیزمی ئاوازەیی :

شـیعر بـێ لـە ئـاوازی پەیوەندیـی هونەرییانـەی نێـو یەکـە و دانـە زمانییـەکانی خـودی شـیعر ،هیـچ نییـە جگـە لـە پەخشـانێک .بـوونی مۆسـیقا ڕەگەزێکـی گرنگـە لـە شـیعردا کـە بـە گشـتی لـە دوو ڕووەوە پێکدێـت :

یەکەمیـان ،مۆسـیقای دەرەوە :ئەمیـش لـە ڕێـگای (کێـش) و (سـەروا) ی شـیعرەوە دروسـت دەبێـت و ئێمـە لـە بـارەی کێـشی شـیعری بێسـارانییەوە ،باسـمان لـەوە کـردووە کـە لەسـەر کێـشی دە پەنجەییـە و وەک بێسـاران حەمەکریـم جەختـی لـێ دەکاتـەوە : ((هەمـوو شـیعرەکانی بێسـارانی لەسـەر کێـشی دە پەنجەیـی داڕێـژراون ،واتـە هـەر لەتێـک لـە دووپێـی (٥) بڕگەیـی پێـک دێـت و وەسـتانێک لـە ناوەڕاسـتیدا درووسـت دەبێـت)) .(ڕەمـەزان ٢٠١١ :٢٤).

بـۆ ئـەوەی پـەی بـە ڕەنگنـی و تۆکمەیـی خـۆش ئاوازیـی شـیعرەکانی بێسـارانی بەریـن ،تەنیـا بـە سـتنەوەیان بـە کێـش و سـەرواوە و ئەویـش لـەو ئاسـتەی تێگەیشـتن لـەو دوو چەمکـە ،ئەگـەر مەحـاڵ نەبێـت بێگومـان ئاسـان نییـە .لـە ستایڵناسـیی نـوێ و لـە چوارچێـوەی کۆنسـێپتی پارالێلیزمـدا ،ئـەم بابەتانـە قووڵـتر و وردتـر دەکەونـەوە ؛ لۆتمـان بەسـەرنج خسـتنە سـەر بابـەتی ڕیتـم و ئامـاژە بـە گوتەیەکـی «پێـر گوێـرارد»دەدات کـە دەڵێـت : ((کێـش و بونیـادی شـیعر ڕووبەرێکـی گـەورەی زمانەوانیـی هەژمـاری پێـک دەهێنـن ،لەبـەر ئـەوەی بابەتەکـە بریتییـە لـە دووبارەکردنـەوەی ڕاسـتی دەنـگ)) .(لۆتمـان ٢٠١٩: ٩١).

لـەو هۆنـراوەی سـەرەوە ،ئەگـەر سـەرنجی ئـەو بڕگـە یـان فرێـز و وشـانە بدەیـن کـە پارالێلیـی دەنگە پێکهێنەرەکانیـان چ کەشـێکی ئـاوازداری خولقانـدووە : (لـوول ،لـوول ،لـوول ،مەلـوول ،تـوول) لـە دوو دێـری یەکەمـدا ؛ یاخـود (گا ،گا ،گاگا ،گایـێ ،گاهـێ ...تـا تـا ..) لـە شـوێنی جیاجیـای تابلـۆ شـیعرییەکەدا ،کـە هەریەکـە و لـە شـوێنی خۆیـەوە بەشـدارە لـە نەخشـاندنی ئـەو داهێنـان و بەرجەسـتەکردنی ئـەو بایەخـەی بێسـارانی داویـەتی بـە ڕیتـم ؛ئەمـە بێجگـە لـەوەی ئاوڕدانەوەیەکـی داهێنەرانەیـە لـە چەمکـی جەوهەریـی هونـەر (cohesion-گونجـان و هارمـۆنی) کـە شـادەماری هەمـوو کارێکـی هونەرییـە بـە گشـتی و دوا ئەنجامیشـە کـە لـەم سـیاقەی ئێمـەدا دەق پێـی بـگات ،بـۆ پاڵپشـتیی زیاتـری ئـەم دیـدە ڕایـەک لـە کتێبـی «بۆشـیکاریی دەق -شـیکاریی سـتایلی بـە نموونـەوە « دەهێنینـەوە ،کـە دەڵێـت : ((دەق زیاتـرە لـە ڕسـتەی کۆکـراوە ،ئەمـە بەیەکـەوە دەچـنرێ ،بـەلای کەمـەوە بـە (٣) پرنسـیپ : ١-بـە سـتنەوەی تێمەیـەک (تێمە-بابـەت) ؛ ٢-ڕیفیرانتاگنی(سـەرچاوەیی) ؛ ٣-لۆجیکـی ،...ئـەوەی لێـرەدا مەبەسـتی تێمەیـە ،دووەمیـان (سـەرچاوەیی) یـە)) . کـە ئـاوا بـە کورتی پێناسـەی کـردووە : ((دەق بـە شـێوەیەک یەکدەگرێـت کـە ڕسـتەکانی بـە ناوەڕۆکێکـەوە پابەندبـن ،یـان هەمـان دیـاردە (ڕیفیرێنتـە) لـە زۆربـەی ڕسـتەکاندا ،یـان دیـاردەی جیاجیـا بەیەکـەوە ،بـە شـێوەیە کـەم تـا زۆر بەیەکـەوە گـرێ دەدرێـن)) . (مێلیـن ولانگـە ٢٠٠٨ : ٧٦-٧٧) . ئەمـە ڕێـک لەگـەڵ ئـەو نموونانـەدا دێتـەوە کـە ئێمـە لـە شـیعرەکەی بێسـارانییەوە هەڵمانگۆزیـون و نیشـانمان دا ...

سـەبارەت بـە (سـەروا)ش لـە شـیعری بێسـارانیدا وتـراوە : ((...لـە ڕووی قافیەشـەوە جـووت قافیەیـە (مەسـنەوی)

(اا ، ب ب ، ج ج ...).)) . (خەزنەدار ٢٠١٠ : ٥٢) . یاخود وەک توێژەر (بێساران) کە سەرەتا جەخت لە ڕاکەی مارف خەزنەدار دەکاتەوە و دەڵێت : ((بێسارانی چەند سەروایەکی لە شیعرەکانیدا پەیڕەو کردووە ،وەکو : جووت سەروا یان (مەسنەوی) : ئەو جۆرە سەروایەیە کە هەردوو لەتی دێڕە شیعرێک یەک سەروایان هەیە ،بەم جۆرە تا کۆتایی شیعرەکە سەروای دێڕەکان دەگۆڕێت و هەر دێڕێک سەروای تایبەتی خۆی دەبێت ....)) .(ڕەمەزان ٢٠١١ :٢٤) ،دواتر ئاماژە بەوە دەدات کە : ((لە شیعرەکانی بێسارانیدا تایبەتییەکی تر لە بەکارهێنانی سەروا بەرچاو دەکەوێت ،کە مەرج نییە وەکو شاعیرانی هەورامی تەنیا جووت سەروای پەیڕەو کردبێت بەڵکو هەندێک جار دوای ئەوەی هەردوو لەتی دێڕی یەکەم لەسەر یەک سەروا دەبن ،لە تەکانی دێڕەکانی دواتریش لەسەر هەمان سەروان ،بەم جۆرە : (اا اا ب ب ج ج ...) کە لە بەڵگە هێنانەوەیدا ،ئاماژەی داوە بەم شیعرەی بێسارانی :

١- زینهار سەد زینهار ....

دڵە واتم پیت ، زینهار سەد زینهار

٢- بێ وەفا هەرگیز مەگێرە بە یار

جە بێ وەفایان مەبینە قەرار

(بێسارانی ١٣٧٥: ٣٢١).

د.عەزیز گەردی ،کتێبێکی تایبەت کردووە بە باسی سەروا بەگشتی و لە شیعری کوردیدا بە تایبەتی ,کە شایەت هیچ کەسێک لە ئەدەبناسانی کورد بەو چەشنە و فراوان باسیان لێ نەکردبێ ,لە بابەتی ئەرکی سەروادا دەڵێت : ((سەروا ڕەگەزێکی سەرەکی شیعرە ...سەروا ترپە و ئاوازی شیعر زیاد دەکات و لەنگەری شەپۆلی دەنگەکانی دێڕە شیعر ڕادەگرێ و دەبێ بە زایەڵە و دەنگدانەوەی دەنگە هاوجنسەکانی تری ناو هەمان دێڕ و دەنگە هاوبەشەکانی دێرەکانی تر (سەروا) ...سەروا خۆشی و لەزەتێکی دەروونی لای خوێنەر (گوێگر) پەیدا دەکا ...سەروا ئەرکی دەلالیشی هەیە .وشەکانی سەروا بە دەنگە هاوبەشەکانیان بیر بۆ مانای وشەکان دەبەن ...)) .(گەردی ١٩٩٩ :٤٠) .ئەمانە و زۆر شتی تریش ،وەک ئەرکی سەروا دەیانخاتە ڕوو ،بەڵام پێمان ناڵێت چۆن و بە چ فاکتەرێک ئەم حاڵەتە دێتە دی ؛ئەگەرچی ئاماژەیەک دەدات بەوەی کە : ((شیعر یەکێ لە ڕەگەزە سەرەکییەکانی مۆسیقییەتە ،ئەم مۆسیقییەتە لە دووبارە بوونەوەی ڕێک و تایبەتی دەنگ دروست دەبێ .دووبارە بوونەوەی دەنگ (بزوێن و نەبزوێن) لە وشە و دێرەکاندا جۆرە مۆسیقایەکی کاریگەر دەخولقێنێ ...)) .(گەردی ١٩٩٩ :٤١) بەڵام ئەمە لە ستایڵناسیی نوێ و کۆنسێپتی پاراڵێلیزمدا وەک میتۆدی شیکاریی دەق بە شێوەیەکی پەرەپێدراو دەخرێتە ڕوو .

لۆتمان ئاوا پێناسەی سەروا دەکات : ((ئەرکی هونەریی سەروا لە زۆر ڕووەوە لە ئەرکی یەکەی کێش (ڕیتم) دەچێت ،ئەمەش هیچ جێگای سەر سوورمان نییە : هەروەها پەیوەندیی ئاڵۆزی دووبارەبوونەوە و نەبوونەوە تایبەتمەندیی ئەویشە ،وەک پێکهاتەی ڕیتم . ڤ . م . ژیریمۆنسکی لەساڵی ١٩٢٣ دا لە کتێبی «سەروا ،مێژوو و تیۆریی » بنەمای تیۆریی هاوچەرخی سەروای دارشت ،کە بە پێچەوانەی قوتابخانەی فێربوونی فۆنەتیکیی شیعرەوەیە (Ohrphilologie) . ئەم ،سەروای تەنها هەروەک گونجانی دەنگ نەدەبینی ، بەڵکو وەک دیاردەیەکی کێش (ڕیتم)یش .ڤ . م .ژیریمۆنسکی نووسیویەتی : « پێویستە هەموو دووبارەبوونەوەیەکی

دەنگ ،کە هەڵگری ئەرکێکی ڕێکخەرانەیە لە کۆمپۆزیسیا (پێکهاتە) ی کێشی شیعردا ،بخرێتە سەر چەمک و تێگەیشتنی سەروا»)) .(لۆتمان ٢٠١٩ :١١٧).

لەتێگەشتنی یەکەمدا بۆ سەروا ،دەبێت تەنیا پیتە هاوشێوەکانی پێش پیتی کۆتایی بە سەروا ئەژمار کەین ،بەڵام ئەگەر بەم تێگەیشتنەی ستایڵناسیی نوێ و کۆنسێپتی پاراڵێلیزمەوە بۆ سەروا ،سەرنجی ئەو شیعرەی بێسارانی بدەین هەموو ئەو دەنگە هاو ئاوازانە لە ئەنجامی ئەناڵۆگی دەنگییەوە ،هەمان ئەرکی ڕیتم و لە پێکهاتەی شیعرەکەدا جێ بە جێ دەکەن .

لەو دوو ڕەگەزە دەرەکییە گرنگتر ،ئەو کێش و سەروایانەی ناوەوەن کە بە مۆسیقای ناوەوە وەسپ دەکرێن و ئەناڵۆگییە دەنگییەکان یاخود پاراڵێلیزمەکانی دەنگییەکان لە ئاست دەنگ و بڕگە و وشەدا پێکیان دەهێنن و چڕی و ئاوازداریی لەم ئاستەدا ،بەڵگەی توانای داهێنانی شاعیرە .پێشتر ئەو هۆنراوەی سەرەوەمان کردە نموونە بۆ هەندێک لە تەریبی ،لێرەدا وەک نموونەی شیعری بۆ ئەو چەشنە لە ئەناڵۆگی کە مۆسیقای ناوەوە دروست دەکات ،بە پێویستی دەزانم نموونەی دیکە لە هۆنراوەکانی بێسارانی ئاماژە پێ بدەم .

بۆ ئاستی دەنگی ، با سەرنجی ئەو چێژە مۆسیقییەی تەریبی دەنگەکانی (چ) دروستیان کردووە ،بدەین:

چەفت ، چەمیدە ، پڕچینی ، چەمبەر

بەر ئامان جە بێخ شەوبەندی دڵبەر (بێسارانی ١٣٧٥ :٣٤٠).

یاخود لەم دێرەدا پێنج جار پیتی (خ) بوونەتەوە ئەناڵۆگی یەکدی :

خەیاڵم خاڵی نیەن جە خاڵت

فیدای خاڵت بام چەنی خەیاڵت (بێسارانی ١٣٧٥ :٢٤١).

یان لە ئاستی وشەدا بۆ پێکهێنانی تەریبی کە هاوئاوازی و ڕیتمی لێ دەکەوێتەوە :

١- بە کەم ،کەم کەردم ، بە کەم ،کەم کەردم
کۆ کۆ ،کۆی خەمان ، بە کەم ،کەم کەردم

٢- من من ، منا من ، هوون دڵ وەردم
پەی پەی ،پەیاپەی ، داخ وە گڵ بەردم

٣- سەد مەردەم مەردەن ، سەدَ کۆسم کەفتەن
هیچ کەس ئاخ و داخ جە من نەشنەفتەن

٤- ئاخ ئاخ و داخ داخ ، وەی وەی و ڕۆ ڕۆ
هەر هەشت بە غەزەب لێم بیەن بە کۆ

(بێسارانی ٢٠١٧ :١٥٣).

شیعرەکە وەک تابلۆیەک ،پڕ ڕەنگە لە ئاوازی دڵرفێن کە پاراڵێلیزمی فۆنۆلۆگی بەرهەمی هێناوە ،بەڵام پێویستە تیشکۆی دوو پۆلێنی پاراڵێلیزمی دەنگی بکەین،کە بەرجەستە بووی هونەری پاراڵێلیزم و ڕێکخستنی

هونەرییانــەی دەنگەکانــن و شــیعرەکانی بێســارانیش بەگشــتی و لــەم نموونانەشــدا ســەرڕێژن لــەو هونــەرە کــە بەڵگــەی گیــانی داهێنەرانــەی شــاعیرن .

یەکەمیــان، (alliteration) ڕەگەزدۆزیــی دەنگــی (ســەرەتا) : کــە لینــدی میللــەر ئــاوا دەربــارەی دەڵێــت: ((ئەمــە نــاوی دووبارەکردنــەوەی دەنگــە کۆنســونانتەکانە (نــەک پیتــەکان) لــە ســەرەتای دوو وشــە یــان زیاتــردا ، کــە وەک ڕواڵەتێکــی وێنــەی دەنگییــە ،کــە پێشــتر موناقەشــە کــراوە ... دەبــێ جیــاوازی لــە نێــوان (پیــت) و (دەنــگ) دا بکــرێ ، ئەلیتەرەیشــن تەنانــەت لــەو کاتانەشــدا هەیــە ، کــە کۆنســونانتەکان جیــاوازن و ئــەوە دێنێتــە کایــە کــە دەنگەکانیــان وەک یەکــە ...)) ؛هەروەهــا ئەنــوەر قــادر محەمــەد ئــاوا راڤــەی دەکات : ((لــە ڕووی فەرهەنگییــەوە ئەمــە بــە دووبارەکردنــەوەی «پیــت!» یــان زیاتــر دەڵێــن لــە ســەرەتای دوو وشــەی دراوســێدا)) . (محەمــەد ٢٠١٨ : ٥٧٨).

وەک نموونــە بــۆ دووبارەکردنــەوەی دەنگــە کۆنســونانتەکان کــە هاوبەشــن ،دەنگــی (چ)لــە ســەرەتای دوو وشــەی یاخــود وشــەکانی :(چەفــت ، چەمیــدە ، پرچینــی ، چەمبــەر) یاخــود لــە شــیعرەکەی ســەرەتا (شــیرین زڵــف لــوول) ،بەدیاریکــراوی وشــەکانی دێڕی چــوارەم و هــەر پیتــی (چ) ،بــەم جــۆرە بووەتــە ڕەگەزدۆزیــی دەنگــی ســەرەتا : (گایــێ چــەم وەردەن ،چــوون ،چەمــەرەی ،چیــن ***گا پــەی جەمینــت بیــەن بــە پــەر چیــن) .

وەک هەمــوو کۆنســێپت و پێــوەرە هونەرییــەکانی دیکــە ،لــە فرەییــدا مایــەی دۆشــدامانە کــە کام هۆنــراوەی بێســارانی وەک بەڵگــە بهێنرێتــەوە و لەنێــو ئــەو هەمــوو دێــڕە هونەرییانــەدا دیــاری بکــرێ ،بــەڵام هەندێــک دێــڕ لــە بابەتەکــەدا و بــە شــکۆی جوانیــی خــۆی ،خــۆی دەســەپێنێت ؛ ســەرنجی دەنگــی کۆنســونانتی (ل) بدەیــن ، چــۆن یەکپارچــە ئــاواز دەخولقێنــێ :

١- یاران ! لاڵێ دیم ، یاران ! لاڵێ دیم
ئارۆ جە لاڵان ، عەجەب لاڵێ دیم

٢- وە لاڵان لاڵان هۆرێزام و شیم
جە پەی ئەو لاڵە ،چوون لاڵان لاڵ بیم

٣- کەندەبێ لاڵێ حەککاکان جە سەنگ
لاڵ گۆنا و لاڵ بووم ، لالە و لالە ڕەنگ

٤- هەر چەندە نیشتم بە مەلالەوە
چوون لاڵان لاڵ بیم وە لای لاڵەوە

٥- وە لاڵان لاڵان لاڵیام لاڵام
ڕوخسارم وە گەرد خاک پاش ماڵام

(بێسارانی ٢٠١٧ :٧١٢).

بــۆ ئــەو کۆنســونانتانەی کــە جیــاوازن و ئەناڵۆگــی دەنــگ دروســت دەکات ،هــەر لــە پێکهاتــەی ئــەم هۆنراوەیــەدا و هــە رلــە دوا دێــڕەوە ،دوو دەنگــی (ل) و (م) لــە دوو وشــەی (لاڵیــام) و (مــاڵام) ؛ زیادەڕۆیــی نییــە ،ئەگــەر بوتــرێ ،شــاعیر لــە دووبــارە کردنــەوەی ئــەم دەنگانــەوە بێجگــە لــە «بیســتن» ،ڕووخســاری کەســێکی هــەر لــە واقیعــدا (لاڵ) دەهێنێتــە پێــش چــاوی خوێنــەر و مــەودای «بینیــن» یــشی بــۆ زیــاد دەکا ، کــە ئــەوەش تایبەتمەندیــی وێنــەی شــیعریی

سـەرکەوتووە ،کـە زیـاد لـە تاکـە هەسـتێکی مـرۆڤ ببزوێنـێ ...،یاخـود لـەو شـیعرەی (دوڕهـن ، مەرجانـەن ، دوڕهن ، مەرجانـەن) کـە دواتـر بـۆ مەبەسـتێکی دیکـەش ئامـاژەی پـێ دەدەیـن ،هاوەدەنگـی فۆنێمـەکانی (م) و (خ) لـە وشـەکانی (مەرجانـەن) و (خەرجانـەن) ،یاخـود هـەر لـە نموونـەی شـیعریی یەکەممانـدا ،دەنگـەکانی (چ) و (ج) لـە دێـڕی سـێیەم و چـوارەم لـە وشـەکانی (جەمیـن ،چیـن ،چەمـەرە) و دەیـان نموونـەی تـر دەتوانیـن بهێنینـەوە. دووەمیـان ، (assonance) هاوکێـشی (سـجع-توازن) : کـە هەمـان ئەدەبنـاسی پێشـوو (ل . میللەر)لـە ناسـاندنی ئـەم چەمکەشـدا دەڵێـت : ((ئـەم وشـەیە لـە ڕووی فەرهەنگییـەوە مانـای «چونیەکیـی دەنـگ ،هاوەدەنگـی ،لـە یەکچـوون ،نیمچـە هاوکێشـەیی (هاوکێـشی) دوا وشـەی هەڵبەسـت « . مەبەسـت لـەم زاراوەیـە دووبارەکردنـەوەی دەنگـە (ڤـاوڵ) بزوێنەکانـە ، لـە کاتێکـدا ئەلیتەرەیشـن دووبارەکردنـەوەی پیتـە کۆنسـۆنانت-بێدەنگەکانە«)) . (محەمـەد ٢٠١٨ :٥٧٩) .

لـە نموونەهێنانـەوە بـۆ ئـەم چەشـنەی ئانالۆگـی و پارالێـل ،ئەگـەر تەنیـا شـیعری یەکەمـمان بکەینـە بەڵگـە ،بەسـە بـۆ ئـەوەی داهێنـانی بێسـارانی لـەم ئاستەشـدا ببینیـن : بـۆ نموونـە دەنگـی بزوێنـی (ا) لـە وشـەکانی (فیـدا ،گا ، سیا ،لـەولا-و ،مولەمـما ، تـا تـا ، سا-کن ،تا-یـێ ،شـەما-ڵ ،خـا-ڵ)،یاخـود ڤاوڵـی (وو) لـە وشـەکانی (لـوو-ل ، مەلـوو-ل ،چـوون ،تـوول ، چـوون) .

هەروەهـا پێویسـتە بـاسی سـەروای نـاوەوە(internal rhyme) بکەیـن ، هـەر لینـدی میللـەر لـەم ڕووەشـەوە،دەڵێت : «دەربـڕی ناوەکەیـەتی ،ئـەو سـەروایە یـە کـە لـە نێـو دێـڕی شـیعرێکدایە ، سـەروای نـاوەوەی شـیعر خێرایـی (ئـاوازە) بەهێـز دەکات و بـە هۆیـەوە شـیعرەکە دەجووڵـێ ،جەختـی زیاتـر لەسـەر ئـەو وشـەیە دەکات کـە سـەرواکەی پێوەیـە)) .(محەمـەد ٢٠١٨ :٥٧٧).

١- دوڕهن ، مەرجانەن ، دوڕهن ، مەرجانەن

لاڵەن ، یاقووتەن ، دوڕهن ، مەرجانەن

٢- چ مەرجان ؟ چ دوڕ ؟ تەمام مەرجانەن

گەنج پەڕ مایەی نابوودَ خەرجانەن

(بێسارانی ٢٠١٧ :٤١٨).

وەک دەبینیـن لـە دوای هەمـوو وشـەیەک سـەروای دروسـت کـردووە ،ئەمـەی بـە تـەواوی لـە ئاسـتی دێـڕی یەکەمـدا داڕشـتووە و جۆرێکـی نابـاوی سـەروایە و ئـاوازی شـیعرەکەی فرەتـۆن کـردووە و پارالێلیزمیـش پێـک دێنـێ .

٢-پارالێلی مۆرفۆلۆگی و سینتاکس لە شیعری بێسارانیدا :

لـە سـەرەتادا ئاماژەمـان بـەوە کـردووە کـە زمـانی شـیعر لـە زمـانی ئاسـایی سـەرچاوەی گرتـووە ،بـەڵام کاتێـک دەبێتـە شـیعر ئیـتر پەیوەندیـی نێـوان دانـە و یەکـە زمانییـەکان دەگۆڕێـن و لـە شـیعردا (هاو)پەیوەنـدی شـتێکی تـرە ،ئـەو بونیـادە شـیعرییەی دووەم ،کـە بەسـەر زمانەوەیـە ،پەیوەندییەکـی ئاڵـۆز و پێکداچـووی زیاتـر دەئافرێنێـت . لـە ڕاسـتیدا وەک لۆتمـان دەڵێـت : ((بونیـادی هونـەری لـە هەمـوو ئاسـتەکاندا دەردەکەوێـت .لەبـەر ئەمـە هیـچ شـتێک لـەوە هەڵەتـر نییـە دەقـی بەرهەمـی هونـەری بەسـەر «بـەشی گشـتی زمـان» ،کـە گوایـە هیـچ بایەخێکـی

نییە و لەگەڵ هەندێک «تایبەتمەندیی هونەریدا» دابەش بکەیت)) . (لۆتمان ٢٠١٩ :١٤٦) .

بونیادی ئەم هۆنراوەیە (شیرین زڵف لوول ...) ی بێسارانی ،لەسەر بنەمای دوو جەمسەر یاخود دوو کارەکتەر بونیاد نراوە یەکەمیان (شیرین) کە دەستپێک بەناوی ئەوەوە دەست پێ دەکات (لەڕووی پێکهاتەی زمانەوانییەوە دەبێتە ڕستەی ناوی) بە بانگهێشتکردنی (بەبێ ئامرازی بانگکردن) ،ئێمە دەباتە حزووری ئەو و دوای دووجار ناوهێنانی ئیتر جگە لە وەسپی زوڵفی ، ناوی ناهێنێ تا سەرەتای دیڕی حەوتەمی شیعرەکە (کە قۆناغی دووەمی خستەڕووی ئامانجی شاعیرە و پاش وەسپکردن ،داواکارییەکانی دەخاتەڕوو) بە (دیدەم) ناوی دەبات؛ئەم دوو چەشنەی ناوهێنان پاراڵێلیزمیان دروست کردووە .جگە لەو دوو حاڵەتەی ناوهێنان ، هەرکات پێویست بکات لە شیعرەکەدا بە جێناوی لکاوی کەسی دووەمی تاک (ت) ڕووی دەمی تێ دەکات .جەمسەری دووەمیان کە خۆیەتی ؛بەهیچ شێوەیەک ناوی خۆی ناهێنێ لە ئاست مەقامی یاردا، بەڵکو بە جێناوی لکاوی کەسی یەکەم (م) ئاماژە بە خۆی دەدات ،ئەم دوو جێناوە لکاوە کە بونیادی ئەم دەقە شیعرییەن ،لەڕووی هونەرییەوە پاراڵێلیان دروست کردووە.

ئەم شیعرەی بێسارانی وەک نەریتی لیریکی هەورامی ، بەگشتی یەک تابلۆی پێکەوە پەیوەستبوومان بۆ دەنەخشێنێ و بونیادێکی تۆکمەیە کە دانە و کەرەسەکانی پێکەوە بە خامەی ئەو بوونەتە بنەمای داهێنانێکی شیعریی دەگمەن .لە دەستپێکەوە تا دێڕی حەوتەم سیانزە (ناو) ی تێدایە ،ئەوانیش : (شیرین دووجار ، زڵف ،سیامار، لەولاو ،توول ،جەمین دووجار ،چین دووجار ،زنج ، شەماڵ ،خاڵ) ؛ بەسەرنجدانی ئەم ناوانە لەم تێکستە هونەرییەدا ،پەی بەوە دەبەین کە ڕۆڵی ناوێکی سادە نابینن ،چونکە لە دەربڕینێکی هونەریدان ،هەموویان یان جێنشینی ناوی شیرینن ،یاخود زوڵفی شیرینن کە ئەویش (واتە زوڵفی شیرین) بەشێکە لە (کل) گشتێک و هونەری خوازەیە و لێرەدا جگە لەوەی شیرین و زوڵفی پاراڵێلیزمن ،هاوکات هەموو ناوەکانی دیکەش لەگەڵ شیرین و زوڵفیدا پاراڵێلیزمن و جگە لە ئەناڵۆگیا ،زۆریان هاوئاوازەیشیان پیکهێناوە ،وەکو (شیرین ،جەمین ، چین) یاخود (شەماڵ ،خاڵ) .

هەر لەو حەوت دێڕەدا (١٦) شانزە ئاوەڵناو هاتووە ،کە هەمووی وەسپی زوڵفی شیرینە ،هەندێکیان لێکدراون ،وەکو (زوڵف لوول دووجار ،لوول وەردە ،چەم وەردە ،پێچ وەردە ،پەخش بییە ،پەرچین) تێیشیدایە سادەیە ،وەکو (گرنج ، ساکن،کرژ ، لوول) و هەشیانە دارێژراوە ،وەکو (پەشێو ، خفتە ،مەلوول) ، کە بە گشتی هەموو ئەم کەرەسە ئاوەڵناویانەی نێو ڕێزمانی دەربڕینەکە لە کۆنتێکستی زمان هونەرییەکەدا دەبنە ئەناڵۆگیا و پاراڵێلیزمی واتایی و هاوئاوازیی لە دەقەکەدا دێننە کایە ،سەرنجی (لوول وەردە ،چەم وەردە ، پێچ وەردە) یاخود (کرژ ،گرنج) و (لوول ،مەلوول) ...هەموو ئەمانە سادە و لەخۆوە و ئۆتۆماتیکی نین ،بەڵکو دەربڕینی هونەریانەی شاعیرن بە کەرەسەی زمانی ڕۆژانە و بەرجەستەکراوی کۆنسێپتی پاراڵێلیزمن .

لە سێ دێڕی کۆتایی شیعرەکەشدا کە شاعیر داواکارییەکانی بەرامبەر یار دەخاتە ڕوو ،بە دە (ناو) و سێ (ئاەڵناو) و سێ (کار) شیعرەکەی دەچنێ ،ئەو بەشەش وەکو پێش خۆی سەرڕێژە لەو هونەرانەی کە باسمان کرد .

پێویستە ئاماژەش بەوە بدەین : هەر (٩) نۆ دێڕی شیعرەکە ،تەنیا نۆ (ئامرازی لێکدەری) تێدایە ،کە ئەمەش بەڵگەی چڕی زمانی شاعیرە و دوورە لەهەر زیادی و پان بوونەوەیەکی دەربڕین ،وەک لۆتمان لە وەسپی

تایبەتمەنـدی زمـانی هونەریـدا دەڵێـت : ((زمـان بـە شـێوەیەکی دیـار خـاوەنی زیادەیـی و سـەرڕێژییە . هەمـوو ئـەو واتایانـەش لەوەیـە بـە گەلێـک شـێوازی جیاواز تێیدا دەربڕبڕێـت . لـە بونیـادی دەقـی هونەریـدا زیادەیـی نامێنێـت (دەکەوێـت) . هـۆی ئـەم دیاردەیـە ئەوەیـە -هەرچەنـدە بـۆ زمـان لـە ڕوانگـەی گەیانـدنی ناوەڕۆکێکـی دیاریکـراوەوە ،گرنـگ نییـە ، بـۆ نموونـە ڕواڵـەتی دەنگـی وشـەکە چ جۆرێکـە ، بـەڵام لـە هونـەردا هەمـان ڕواڵـەتی دەنگیـی وشـە بـە شـێوەیەکی حەتمـی دەکەوێتـە حاڵـەتی پاراڵێلیزمـەوە لەگـەڵ ئـاوازەی وشـەیەکی تـردا ،کـە لـە ئەنجامیـدا لـە نێوانیانـدا پەیوەندیـی ئەناڵۆگـی دێتـە کایە)).(لۆتمـان ٢٠١٩ :١٧٧) .

لـە ڕووی پێکهێنـانی وشەکانیشـەوە ،جگـە لـەوەی داهێنـەری وشـەکانی لـە چەشـنی (چـەم وردە) یـە ،لـە هەمـان کاتـدا وشـە ناکوردییـەکانی لـە چەشـنی (خوفـت) ی کردووەتـە (خوفتـە) و ئـاوازی فۆنەتیکـی هەورامیـی بەسـەردا دابڕیـوە و کوردانددوویـەتی.

٣-پاراڵێلی ئاستی سیمانتیکی لە شیعرەکانی بێسارانیدا:

گۆشـەنیگایەکی گـەورە بـۆ تێگەیشـتن لـە چەمکـی پاراڵێلیـزم و بـە گشـتی تیۆریاکـەی لۆتمـان ،ئـەو هاوکێشـەیە کـە : بەکارهێنـانی وشـە ،وەک کەرەسـەی دەربڕینـی زمـانی ئاسایی و زمـانی شـیعر یاخـود هونەرییـە و وشـەی لێکسـیکیی (کەتەنیـا سـەرچاوەی یەکەمیانـە) ،ئەگەرچـی سەرچاوەشـە بـۆ دووەمیـان ،بـەڵام کاتێـک وشـە دەچێتـە کۆنتێکسـتی دەقـی شـیعرییەوە ،ئیـتر تایبەتمەندیـی لێکسـیکی خـۆی (کـە سـنووردرابوونی واتاییە)لـە دەسـت دەدات و وەک لۆتمـان دەڵێـت : ((لەدەقـی شـیعریدا هەمـوو ڕەگـەزەکان پەیوەنـدن نـەک بـە یەکـترەوە ،بەڵکـو لەگـەڵ ئـەو ئەڵتەرناتیڤانەشـدا کـە نەهاتوونەتـە ئارا،لـە کۆتاییشـدا -لـە ڕووی سـیمانتیکییەوە پـڕن ،(پڕواتـان) ...)) .(لۆتمـان ٢٠١٩ :١٤٦) ،ڕوونـتر و بـە کـورتی لۆتمـان پێـی وایـە : ((بونیـادی شـیعر لـە ڕووی ئاسـتی بـەرزی سـیمانتیکییەوە ،توانـای پێـدانی بونیـادی ئاڵـۆزی وەهـای وشـەی هەیـە ،کـە هەرگیـز لـە زمـانی ئاساییدا نییـە ..)) . (لۆتمـان ٢٠١٩ : ١٤٧).لـە زەمینـەی تیـۆری و سـەرەتای ئـەم توێژینەوەیەشـدا ئاماژەمـان بـەوە کـرد کـە ئـەو دەقانـەی ئەرکێکـی بـەرزی مۆدێلانەیـان هەیـە (لەوانـەش شـیعر ،بـە تایبەتییـش لیریکـی) بـە زاڵیـی یەکەمـەوە (واتـە پارادیگمـی) بونیـاد نـراوە . دووبـارە کردنـەوە لـە دەقـدا بەدیهێنـانی نەخشـەی پارادیگمـی ،پرینسـیپی وەکیەکـی جێبەجـێ دەکات و دێنێتـە کایـە.

لـە دەلاقـەی کۆنسـێپتی پاراڵێلیـزم و بەدیاریکراوی (ئاسـتی سـیمانتیک) هوە بڕوانینـە شـیعری (شـیرین زوڵـف لـوول) و نموونـەی دیکـەی شـیعری بێسـارانی ،ئـەوا پـەی بـەوە دەبەیـن کـە سـەرڕێژە لـە واتـا و هێنانـە کایـەی ئاسـتی ئیسـتێتیکی :

هەمـوو وشـەکانی (زڵـف لـوول ،کـرژ ، لـوول ، مەلـوول ، پەشـێو ، پێچیـاو ،پەخـش بوو،لـوول وردە ، چـەم وەردە ، گرنـج ،مولەمـای زنـج ، خوفتـە ، سـاکن ،وەش بـۆ ،سـەر کڵفـە) تیشـکۆی یەکتریـن ،لـەو ڕوانگـە وە جگـە لـە (زوڵـف لـوول) کـە وەسـپە بـۆ شـیرین ،ئیـتر هەموویـان وەسـپن بـۆ (زوڵـف) کـە سـیمبوڵی جوانی شـیرینە .هەمـوو ئـەم وەسـپانە نموونـەن بـۆ چەندیـن وەسـپی دیکـە کـە نەهاتـووە لـە دەقەکـەدا .پەیوەنـدی نێـوان زوڵـف و هەمـوو وشـەکانی دیکـە پەیوەندییەکـی خوازەییـە ،وەک لۆتمـان ئاماژەی پـێ دەدات : ((کاتێـک ئێمـە لـە پاراڵێلیـزم

لەسەر ئاستی وشە یان لێکدانی وشە دەدوێین ، لە نێوان ئەندامی -بابەت و ئەندامی-مۆدێلەکە ، پەیوەندی خوازەیی دێنە کایە ،ئەوەی کە پێی دەگوترێت «مانای خوازەیی» و ئەناڵۆگیاش لە نێوان هەردوو چەمک (مفهوم) ھ کەدایە . ئاوەها وێنەگەری لەدایک دەبێت کە هەمیشە بەشێوەیەکی تەقلیدی هەر بە تایبەتمەندیی بنەڕەتیی شیعر لە قەڵەم دراوە ،بەڵام وەک دەبینین دەرکەوتنێکی زیاتر سروشتی و یاسایی گشتییە لە دەوروبەرێکی دیاریکراوی بەراوردکاری و پێچواندندا . لە ڕاستیدا دەبێت ئەوە بڵێین کە شیعر -بونیادە ،هەموو ڕەگەزەکانی لە ئاستە جیاجیاکاندا لە نێوان خۆیاندا لە حاڵەتی پاراڵێلیزمدان ، لە ئەنجامیشدا هەڵگری قورساییەکی دیاریکراوی واتاییە)).(لۆتمان ٢٠١٩ :١٧٦) . لە نێوان زوڵف و هەموو ئەو وشانەی تر پەیوەندیی خوازە یا مانای خوازەیی هەیە کە ئەناڵۆگیای لە نێوان هەردووچەمکەکەدا دروست کردووە ؛ زوڵف کە (کرژ) و (لوولە) وەک (سیامار) ڕەش مار (پەشێو) و (مەلوولە) ،وەک لاولاو هەڵئەزنێ و خۆی پێچ ئەدا بەدەوری باڵای یارا ؛سەرنجی ئەم زاوزێی وێنە شیعرییە بدە کە دەرئەنجامی ئەم پاراڵێلیزم و ئەنەڵۆگیایە هاتووەتە بەرهەم : زوڵفی لە ڕەنگدا ڕەشی وەک مار و لە حاڵەتی کرژ و لوولیا وەک ماری پەشێوو و مەلوول و لوول خواردوو ،لە شتێکی تریش دەچێت ،لاولاوێک کە وەک مار خۆی دەپێچێ لە (باڵا) ی یار کە وەک (توول) ی نەمامێکی تەڕ و باڵا ڕێک وەستاوە ،لێرەدا وشەکانی یاخود ناوەکانی (شیرین) و (زڵف) و (سیامار) و (لەولاو) ،هەموویان پەیوەندی ئەناڵۆگیان پێکهێناوە و ئەگەر (مار) لە کاتی پەشێویدا خۆی کرژ دەکات و مەلوول دەبێت و ئەگەر (لەولاو) یش وەک مار خۆی هەڵئەپێچێت لە نەمامی توول بەرز ، ئەوا زوڵفی شیرینیش کرژ و لوولە وەک یەکەم و هەڵزنیووە بە باڵای یارا وەک لەولاو ،ئەمە ئەو ڕاستییەیە کە لۆتمان پەی پێ بردووە و دەڵێت : ((لەگەڵ ئەوەشدا شتێکی تریش ،حاڵەتێکی ئاڵۆزتری پاراڵێلیزم هەیە ،کاتێک هەردوو بەشی دوو ئەندامییەکە یەکتر دەمۆدێلێنن ، لە هەریەکێکیاندا شتێکی تێدایە کە ئەناڵۆگە لەگەڵ ئەوی تردا)).(لۆتمان ٢٠١٩ :١٧٥) .

لە سەرێکی تریشەوە ئەمە بەدیهێنانی (chesion) گونجان و هاوئاهەنگی و تۆکمەیی چنینی ڕەگەزەکانی دەقەکەیە لە هەموو ڕوویەکەوە -وەک پێشتریش ئاماژەمان پێ دا -بەڵام ئەم هەوڵەی بێسارانی ئەمجارەیان بە پرینسیپێکی تری (chesion) ھ ، کە (پەیوەندیی تێمە -بابەت) ھ ...کە لە سەرچاوەی پێشتر ناوبراودا ئاوەها ناسێنراوە : ((هەموو ڕستەیەک نیشانە ڕێگایەکی سەرەتا ،تێمات ، و بەردەوامییەکی ڕێمات -ھ. دەربارەی یەکەمیان (تێمە) ئێمە ئەو زانیارییە هەڵدەبژێرین کە زۆرجار خوێنەر پێشتر دەیزانێ ،واتە ئەوەی پێی دەڵێن : زانیاریی زانراو ، ئەو زانیارییە دواتر وەک شوێنپێ و (ڕێنیشاندەر) بۆ زانیاریی تازە ،کە دەکەوێتە (ڕێمات) هوە بەکاری دەهێنین .بەهەمان شێوە ئەم زانیارییە تازەش وەک زانراوی لێ دێ و بەم جۆرە لەمەیشەوە زانیاری تر دەست دەخەین و تا دوایی ...بەم شێوازە بونیادی دەقێک ،بەردەوام دەبێتە (سەرچاوەی) زانیاریی نوێ ...دەق بە هۆی (تێمە) وە دادەڕێژرێ و دەبێتە پردێک لە نێوان واتاکاندا ...)) . (مێلین و لانگە ٢٠٠٨ :٧٥-٧٦) .لە ڕاستیشدا بێسارانی «زوڵف» و تایبەتمەندی و سیفەتەکانی (چ مادی چ مەعنەوی بە داهێنانی شاعیر وێنە کێشراو) دەبنە ئامرازی پێکەوەگرێدانی وشە کلیلییەکان و تان و پۆی دەقەکە لە ئاستێکی داهێنەرانەدا پێکدەهێنن...

بێسارانی بێجگە لەمەش هەر لەسەر بنەمای هاوشێوەیی وێنەی پاراڵێلیزمی دروست نەکردووە ،بەڵکو واتا و

وێنەی ئەوتۆی هەن لەم شیعرە و شیعرەکانی دیکەیشیدا کە وەک وشەی فەرهەنگی و زمانی ئاسایی ،پێکەوە کۆکردنەوەیان نالۆژیکییە ،بەڵام لە زمانی شیعر و هونەردا هەر تایبەتمەندییە و ترۆپکی جوانی و هونەرە .شاعیر لە دێڕەکانی دواتردا چەند دیمەنێک لەم وێنانەی کە (دووانەی دژیەکن) هێناوە ،بەڵام ئەناڵۆگن و بیرخەرەوەی یەکترین و پاراڵێلیزمن :لە دێڕی سێیەمدا ، (زوڵف) هەندێک جار (پەخش مەبۆ) پەخش و بڵاو دەبێتەوە بە دەوری (جەمین) نێو تەوێل یا نێوچاواندا ،بەڵام هەندێک جاریش بە پێچەوانەوە (چین چین لوول دەبێت) و کۆ دەبێتەوە ؛ هەروەها لە دێڕی دواتردا ،هەر ئەو زوڵفە (چەم وەردەن) دەچەمێتەوە وەک چەمەرەی چین (مانایەکی یەکلاکەرەوەم بۆ چەمەرە دەست نەکەوت بەڵام گرنگ سیفەتی چەمانەوە کەیە) ،کەچی هەندێک جاریش بووەتە سیخ ورێک وەستاوە و بەر نێوچاوانی گرتووە و بۆی بووە بە پەرچین و پارێزەر ،لە دێڕی دواتر دەڵێ : هەندێک جار (پەشێو)ە و شێواوە و دواتر و هەر لە بەشی دووەمی ئەو نیودێڕەی یەکەمدا دەڵێت :هەندێک جاریش (گرنج) ە ،واتە چین چینە ،بەڵام لە نیوە دێڕی دووەمدا وەزیفەیەکی جوانی پێچەوانەی دوو ئەرکە جوانییەکەی دیکەی دەداتێ و دەڵێت : (گا گا گرێ بەند مولەمای زنجەن) واتە هەندێک جاریش وەک نیشانەیەکی جوانی ژێر چەناگەت تێکەڵی بووە ،بە کورتی یەکەمیان لەپەشێویشدا جوانە ،دووەمیان ڕێک و چین چینەو جوانە و بۆخۆی و لە خۆیەوە جوانە ،بەڵام سێهەمیان تابلۆیەکی جوانتریشی نەخشاندووە .لەدێری شەشەمدا ،هەر ئەم زوڵفە (گا تا تا جە تاو گەردشت شەماڵ) لەتاو هەڵکردنی شەماڵ جوڵەی تێکەوتووە و تاڵ تاڵ بووە و هەر تاڵێکی ڕووی لە شوێنێکە و بزواوە ،بەڵام دوای ئەو بزواوی و هەڵکردنی شەماڵە ،جارجاریش (خوفتە و ساکن نە دەوران خاڵ) ئارام و هێور گرتووە و هەر ئەڵێی لە دەوری خاڵی یار نووستووە ،ئەمەش دوو دیمەنی دژ یەکە بزواوی و هێوری تا وێناکردنی بە نووستوو ،ئەوە جگە لەوەی کە (شەماڵ) مایەی بزواندنە بەڵام (خاڵ) مایەی هێور کردنەوە و ئارام گرتنە ؛هەموو ئەم کەرەسە و وشانە پێکەوە ئەناڵۆگیان و دەرئەنجامی پاراڵێلیزم کە هونەری هاوشێوەیی یاتەریبی پێکەوە چنینی وشەکانن ،هاوئاوازی و جێنشینی وشەکان پێکی هێناون .

لە کۆتایی هۆنراوەکەدا ،پاش ئەوەی دەستپێک شیرین دەدوێنیَ و وەسفی دەکات بە زوڵف لوول و هەر لەو دێڕەدا خۆی بە قوربانی زوڵفی دەکات و لەبەشی دوومەوە کە لە دێڕی دووەمەوە دەست پێ دەکات تا دێڕی شەشەم هەمووی جەخت کردنەوە و پۆترێتی جوانی زوڵفی یاربوو،دێتە سەر داواکاری لەیار و بە (بەرگوزیدەم) وەسپی دەکات کە لە ترادسیۆنی ئاینە جیاوازەکانی ئەم ناوچەیەدا بە کەسێک دەوترێت کە دوا پلەی لەهەموو ئاستێکی پێکهاتەی کەسایەتییدا هەبێت و داوای یەک (تاڵ) ی ئەو زوڵفەی لێدەکات کە (سەر کڵفە) سەرەکەی لوولی خواردووە ،تا بیداتە دەستی و ئەویش وەک (تەوافچیان) ئەوانەی بەدەوری کەعبەدا دەگەڕێن و تەواف دەکەن و نێوچاوانیان بۆ پیرۆزکردن دەسوون بە بەردە ڕەشەکەدا ، ئەمیش ئەو تاڵە زوڵفە ڕەشە بێنێ بەچاوەکانیا و بەڵکو ئازاری چاوەکانی هێور ببێتەوە و ئەگەرچی دڵی بووە بە (زوخاڵ) خەڵووز ،بەڵام بەڵکو نەبێتە خۆڵەمێش .

دوو وێنەی پاراڵێلیزم :ئەم یارە بژاردە و تاقانەیەی ،تاڵێ زوڵفی ڕەشی باتێ و ئەمیش وەک تەوافچیان بیهێنێ بە نێوچاوانیا تا وەک بەردە ڕەشە پیرۆزەکە ببێتە مایەی شیفای ؛ (شاعیر و تەوافچی) ،(تاڵێ زوڵفی ڕەش و بەردە ڕەشەکە) ،ئەمە وێڕای دووالیزمەکانی : (ساکن-ئارامی بێ ئازاری) و (دەرد- ئۆقرە لێبران و نائارامی ئازار)

،هەروەها (زوخاڵ-کەم سووتاوو تۆپەڵە بوو) و (گەرد-تەواو سووتاوو بە خۆڵەمێش بوو) ...هەموو ئەمانە هاوشێوەی واتایی و وێنەییان بەرجەستە کردووە کە ئاستەکانی کۆنسێپتی پاراڵێلیزمن.

ئەنجام :

لەبەر ڕۆشنایی یەکێک لە سێ کۆنسێپتە گرنگەکەی شێوازناسیی هاوچەرخ -پاراڵێلیزم-تەریبیدا ، کە بە کورتی لە سەرەتادا و دواتریش لێی دواوین ،چەند نموونەیەکی شیعری لیریکیی بێسارانیمان لێکدایەوە و شیکاری کرد .سوودێکی باشمان لەم ڕووە وە لە دیدی زانای ناسراوی ڕووس ، ی .م .لۆتمان بینی ، کە گرنگییەکی زۆری داوە بەم کۆنسێپتە و زۆر لایەنی ڕۆشنکردووەتەوە .

هەروەها لەسەر ئاستەکانی :فۆنۆلۆگی ،مۆرفۆلۆگی و سیمانتیکی ،هەوڵماندداوە بە نموونەی پڕبەپێست و گونجاوەوە حاڵەتی پاراڵێلیزم لە شیعرەکانی شاعیردا دەست نیشان بکەین و بخەینە ڕوو .سەرەڕای ئەوەی لە تاوتوێی پرۆسەی داهێنانی شاعیردا ئەوەمان نیشان داوە کە توانیویەتی چەمکی (cohesion) -گونجان و هاوئاهەنگی هونەری لە ئامێتەکردنی ڕەگەز و چەمکەکانی پاراڵێلیزمدا لە دەقە شیعرییەکاندا داهێنەرانە بهێنێتەدی و تابۆلیەکی واتایی -ئاوازەیی-سینتاکسی لەو دیدەوە بە کارامەیی بنەخشێنێ ؛ئەمەش ئاستی ئیستێتیکی شیعری بێسارانی لە ئەدەبی دیالێکتی گۆرانی (هەورامی) بەتایبەتی و سەرجەم ئەدەبی کوردییشدا دەردەخات .

کارکردنمان بە میتۆدی (بونیادگەریی کراوە و تەواوکارانە) ی ،ی . م . لۆتمان کە ڤێرژنی هاوچەرخی ستایڵناسی و فۆرمالیزمی سەرەتاکانی سەدەی بیستە،وێڕای زانستی و لەباربوونیی بۆ توێژینەوە لە ئەدەبیاتی نەتەوەکەمان ،لە هەمان کاتدا دەرخەری ئەو ڕاستییەشە کە ئەدەبیاتی گۆران-هەورامی هەڵگری تایبەتمەندی ئیستێتیکی گەردوونی ئەوتۆیە کە مەگەر ئەم ڕێچکەیە لە قەیی نرخاندنی بێت .

«مفهوم التوازی فی قصائد بسارانی الغنائیه (١٦٤١-١٧٠٢)»

الملخص

الدراسه التالیه تدور حول «مفهوم التوازی فی قصائد بسارانی الغنائیه (١٦٤١-١٧٠٢)» الڠی کتب کلماته باللهجه الکردیه کورانی (هورامی).

التوازی (GK جنبًا إلی جنب) - یتکون من عبارات أو جمل لها نفس البنیه والمعنی الموچوعه جنبًا إلی جنب ، لتحقیق التوازن بین بعچها البعچ. (Cuddon ١٩٧٩: ٤٨١)

التوازی إلی جانب مفهومین ێخرین ؛ المقدمه والانحراف هما أسس الٔسلوب المعاصر. وفقًا للمنڠر الٔدبی ، یوری لوتمان ، فإن التوازی هو پنائی الحدین حیپ یُعرف أحد أعچائه من خلال عچو پانٍ یعمل کمناڠره فیما یتعلق بالٔول. هڠا العچو الپانی لیس متگابقًا مع الٔول ولا منفصل عنه. بالإچافه إلی ڠلک ، تحدپ حاله أکپر

تعقيدًا من التوازى عندما يقوم كلا الجزأين من ژات الحدين بنمژجه بعچهما البعچ ، ويعزل كل منهما شيئًا مشابهًا للاخر.
يحاول المولف إڤهار كيف تم التعبير عن المفهوم المعاصر للسلوب البنيوى مپل التوازى من خلال بعچ قصائد بيسارانيس الغنائيه.

“The Concept of Parallelism in the Lyrical Poems of Besarani (1641- 1702)”

Abstract

The following study is about “The Concept of Parallelism in the Lyrical Poems of Besarani (1641-1702)”, who wrote his lyrics in the Kurdish dialect Gorani (Hawrami).
Parallelism (GK alongside one another) - consists of phrases or sentences of similar construction and meaning placed side by side, balancing each other. (Cuddon 1979: 481)
Parallelism alongside two other concepts; foregrounding and deviation are the foundations of contemporary stylistics. According to Literary Theorist, Yury Lotman, Parallelism is a binomial wherein one of its members is known through a second one that functions as an analogue in relation to the former. This second member is neither identical to the first nor separate from it. Additionally, a more complex case of parallelism occurs when both parts of the binomial mutually models each other, isolating in each something analogous to the other.
The author attempts to show how the contemporary concept of structuralistic stylistics such as parallelism has been expressed through some of Besaranis’ lyrical poems.

سەرچاوەکان :

١-کدکنی ،محمد رچا شفیعی ،(١٣٩١) ،رستاخیز کلمات ،چاپ دووم ،تهران ،انتشارات سخن .

٢-محەمـەد ،ئەنـوەر قـادر، (٢٠١٨) ،لیریـکای شـاعیری گـەورەی کـورد مەولـەوی بەرگـی دووەم ،چاپـی یەکـەم ،سـلێمانی ،ئەندێشـە بـۆ چـاپ و بڵاوکردنـەوە .

٣-لۆتمـان ،یـۆری ،(٢٠١٩) ،شـیکاری دەقـی شـیعری ،ئەنـوەر قـادر محەمـەد ،چاپـی یەکـەم ،سـلێمانی ، ناوەنـدی غەزەلنـووس بـۆ چـاپ و بڵاوکردنـەوە .

٤-سـلوان ،تومـاس ،(٢٠١٦) ،موسـوعه البلاغـه الجـزو الپالـپ ،عـماد عبداللگیـف ،الگبعـه الاولی ،القاهـره ،المرکـز القومـی للترجمـه .

٥-سبزیان +کزازی ،سعید +میرجلاالدین ،(١٣٨٨) ،فرهنگ نقریه و نقد ادبی ،چاپ اول ،تهران ،انتشارات مروارید.

٦-داد ،سیما ، (١٣٩٠) ،فرهنگ اصگلاحات ادبی ،چاپ پنجم ،تهران ،انتشارات مروارید .

٧-بێسارانی،موستەفا، (١٣٧٥) ،دیوانی بێسارانی ،حەکیم مەلا ساڵح ،چاپی دووەم ،سنندج ،گۆران .

٨-بێسارانی ،موستەفا ،(٢٠١٧) دیوانوو بێسارانی ، عەبدوڵڵا حەبیبی ،چاپی یەکەم ،سنە ،انتشارات کردستان .

٩-خەزنەدار ،د.مارف ، (٢٠١٠) مێژووی ئەدەبی کوردی بەرگی دووەم ،چاپی دووەم ،هەولێر ،چاپخانەی ئاراس .

١٠-ڕەمـەزان ،بێسـاران حمەکریـم ،(٢٠١١) ،بنەمـا ڕۆمانسـییەکان لـە شـیعری بێسـارانیدا ،(نامـەی ماسـتەر)،زانکـۆی سـەلاحەدین ،هەولێـر .

١١-گەردی ،د.عەزیز ،(١٩٩٩) ،سەروا ،چاپی یەکەم ،هەولێر ،دەزگای ئاراس بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە .

١٢-Guddon . J . A (١٩٧٩) . ADictionary of Literary Terms "PENGUIN BOOKS" Great Britain.

ج . ئا .کوددوون (١٩٧٩) .فەرهەنگی تیۆریی ئەدەبی «کتێبی پینگوین» .بەریتانیای گەورە .

١٣-Sven+ Lars. Lange+ Melint (٢٠٠٨) Sweden) Malmo. exampd mod Stilanalys text Att analysera)

میلین+لانگە.لارس+سـڤێن (٢٠٠٨) .بـۆ شـیکاری تێکسـت -شـیکاری شـێوازناسی بەنموونەوە،مالمۆ(سـوید) ،(بەزمـانی سـویدی) .